

Een fraai uiterlijk als voorwaarde om op te vallen

Een onderzoek naar discourswisselingen in krantenartikelen over vrouwensport (1895-1999)

Sportvrouw is eeuwige tweede

Tijmen van den Born

Studentnummer: 5900441

Bachelor Eindwerkstuk, GE3V18002

BA Geschiedenis

Universiteit Utrecht

Scriptiebegeleider: dr. Hans Schouwenburg

Woordenaantal: 11.866

Inleverdatum: 29 maart 2020

Bron afbeelding titelpagina: De waarheid, 'Sportvrouw is eeuwige tweede', *De waarheid*, 2 februari 1987.

“Om gelijke rechten kampt de vrouw nu met de man,
Maar gelukkig heeft zij op de fiets de broek slechts an.
Als de man op zijn beurt nog eens kinderen krijgen kon,
Dan was er gelijkheid en wat nieuws onder de zon.”¹

¹ D.H. Couvee en Anje H. Boswijk, *Vrouwen vooruit. Op weg naar gelijke rechten* (Den Haag 1962) 11.

Resumé

Het schrijven over vrouwensport in Nederlandse kranten heeft in de twintigste eeuw een grote ontwikkeling doorgemaakt. Het discours van waaruit de vrouwensport beschreven en bekeken werd is veranderd in deze periode. Waar in het begin van de twintigste eeuw geschreven werd vanuit een discours dat stelde dat vrouwen fysiek en mentaal niet in staat waren sport te bedrijven, is dit eind twintigste eeuw anders. De verslaggeving over vrouwensport kenmerkte zich in die tijd door een discours dat de vrouwensport benaderde vanuit een meer positieve waardering en de oorzaken van de achtergestelde vrouwensport zocht buiten het vrouwelijk onvermogen om sport te bedrijven. Deze scriptie beschrijft de discoursverandering die heeft plaatsgevonden en verklaart de ontwikkeling van het discours aan de hand van context en praktijk van de vrouwensport in de twintigste eeuw. Door deze aanpak draagt deze scriptie bij aan onderzoek over de Nederlandse sportgeschiedenis van de twintigste eeuw, als ook aan de geschiedenis van de vrouwenemancipatie in Nederland.

Inhoudsopgave

Resumé	4
Voorwoord: een zoektocht op Papendal	6
Introductie	7
<i>Theoretisch kader</i>	<i>8</i>
<i>Methodologie.....</i>	<i>9</i>
<i>Historiografie</i>	<i>10</i>
<i>Overzicht.....</i>	<i>12</i>
Hoofdstuk 1: Nette vrouwen zweeten niet (1895-1965)	13
<i>Vroege voorbeelden.....</i>	<i>14</i>
<i>De vorming van hardnekkige opvattingen</i>	<i>15</i>
<i>De huishouding als sportieve activiteit</i>	<i>17</i>
<i>Een periode van mannelijke dominantie.....</i>	<i>18</i>
Hoofdstuk 2: Een discourswisseling op komst (1965-1980).....	20
<i>Protest op streepjesbehang</i>	<i>20</i>
<i>“Waar rokken komen, verdwijnen broeken”</i>	<i>22</i>
<i>Vrouwensport op weg naar gelijkwaardigheid</i>	<i>24</i>
Hoofdstuk 3: Het gelijkheidsdiscours krijgt vaste voet aan de grond (1980-1999)	25
<i>Vrouwensport in een tijd van conservatieve dominantie.....</i>	<i>25</i>
<i>Het ontbreken van gelijke sportkansen voor vrouwen.....</i>	<i>26</i>
<i>De beperkte media-aandacht voor vrouwensport.....</i>	<i>27</i>
<i>Sponsoring en inkomsten.....</i>	<i>28</i>
<i>Gelijkheid in de sportverslaggeving</i>	<i>29</i>
Conclusie	31
Literatuurlijst.....	34
<i>Primaire bronnen Delpher.....</i>	<i>34</i>
<i>Secundaire literatuur</i>	<i>35</i>

Voorwoord: een zoektocht op Papendal

Op de laatste vrijdag voor de kerstvakantie van 2019-2020 bracht ik een bezoek aan het archief van de Stichting Atletiekerfgoed op Papendal te Arnhem. Hier is het archief van de Koninklijke Nederlandse Atletiekunie ondergebracht. In het archief ging ik op zoek naar documenten die mij iets konden vertellen over hoe de Atletiekunie in het verleden om was gegaan met geslachtstests voor vrouwen. Deze tests werden sinds de jaren vijftig afgenomen bij vrouwelijke atleten die ervan verdacht werden niet geheel vrouwelijk te zijn.² Internationaal was hier veel onderzoek naar gedaan en het leek mij voor deze scriptie interessant om onderzoek te doen naar de geschiedenis van deze geslachtstests in Nederland. Er is ten slotte een aantal gevallen bekend waarin een vrouwelijke atleet zo'n test moest ondergaan. De Friese atlete Foekje Dillema was hier de bekendste van. In 1950 slaagde ze niet voor zo'n geslachtstest en werd ze voor het leven geschorst door de Atletiekunie.

Een interessante geschiedenis, zo leek mij. Met hulp van de zeven vrijwilligers die het archief beheerden ging ik in documenten van de atletiekunie op zoek naar enig spoor van deze geslachtstests. Ik keek in statuten en naar notulen van vergaderingen en wedstrijdreglementen, maar nergens vond ik een spoor dat er ooit een geslachtstest in de Nederlandse vrouwensport had plaatsgevonden. Zeer merkwaardig, omdat het de Nederlandse sportwereld wel degelijk beïnvloed heeft. Het meest verwarrende en opvallende moment ging om een verslag van een landenwedstrijd atletiek in juli 1950. Vlak voor die wedstrijd was Dillema geschorst en verloor Nederland haar op dat moment sterkste loper. In het verslag van die wedstrijd stond echter geen woord over de schorsing en uitsluiting van Dillema.³ In het wedstrijdverslag leek het net alsof ze nooit bestaan had. Haar naam werd nergens genoemd en dat terwijl het wegvallen van de sterkste atleet toch veel invloed gehad moet hebben op de prestaties van het team dat afreisde naar de landenwedstrijd. Ook in andere verslagen uit die tijd stond niets over Dillema of over de voor vrouwen ingevoerde geslachtstest. Een verdachte stilte in het archief, maar omdat de Stichting Atletiekerfgoed niet alle mogelijke documenten die iets over geslachtstests konden zeggen in handen had, was ik nog niet klaar met mijn zoektocht.

Het was inmiddels half januari en veel tijd om nog te zoeken had ik niet. De scriptiedeadline kwam steeds dichterbij en een definitief onderwerp door het gebrek aan goede bronnen had ik nog niet. Wel had ik al veel onderzoek naar de Nederlandse vrouwensportwereld gedaan, maar hoeveel ik daar nog van zou kunnen gebruiken als ik een nieuw onderwerp zou moeten kiezen wist ik niet. Als laatste optie besloot ik het archief van het NOC*NSF te gaan bekijken in het Nationaal Archief te Den Haag. Het resultaat was helaas hetzelfde als bij mijn andere archiefbezoeken: niets over de geschiedenis van geslachtstesten in de vrouwensport. Na deze bevinding besloot ik het onderwerp te veranderen naar discourswisselingen in krantenartikelen over vrouwensport. De tijd om verder te zoeken naar bronnen voor mijn oorspronkelijke onderzoek was er niet meer. Doordat ik bij mijn nieuwe onderzoeksplan gebruik kon maken van digitale krantenarchieven wist ik zeker niet nog een keer met hetzelfde bronnenprobleem te maken te krijgen.

² Sylvain Ferez, 'From women's exclusion to gender institution: a brief history of the sexual categorisation process within sport', *The international journal of the history of sport* 29 (2012) 2, 272-285, aldaar: 272.

³ Koninklijke Nederlandse Atletiekunie, *Jaarverslagen 1950* 17.

Introductie

De voorpagina's van de Nederlandse kranten *de Volkskrant*, *Trouw*, *AD* en *De Telegraaf* zijn op 7 augustus 2017 overwegend oranje gekleurd. Het Nederlands elftal is ongeslagen Europees kampioen voetbal geworden en in het land heerst een feeststemming. 5.5 Miljoen kijkers hebben de wedstrijd van de avond daarvoor gezien en op de huldiging in het Utrechtse Lepelenburg kwamen maar liefst 12.000 toeschouwers af.^{4 5} De *Oranjedames*, want daar gaat het over, hadden voor een unicum gezorgd door als eerste Nederlandse vrouwenploeg een Europees kampioenschap voetbal te winnen. Nadat de mannen in 1988 de beker mee naar huis namen, was het een kleine dertig jaar later de beurt aan de vrouwen. De binnenlandse commentaren waren lovend en het vrouwenvoetbal domineerde de sportpagina's van de Nederlandse kranten. Zelfs de grote Engelse krant *The Guardian* pakte uit met een foto van het Nederlands dameselftal op de voorpagina.⁶ Zoveel aandacht en lof voor vrouwensport was er nog nooit geweest.

Wat er in Augustus 2017 gebeurde is in vele opzichten uniek te noemen. Behalve dat de *Oranjedames* voor het eerst een grote prijs in de wacht sleepten, was er ook voor het eerst landelijk aandacht en enthousiasme voor het damesvoetbal. Iets dat lang niet altijd zo geweest was. Ruim zestig jaar eerder, in 1955, verscheen er in *Het vrije volk* een opiniestuk over vrouwensport. Over vrouwenvoetbal schreef de auteur van het stuk het volgende: "Als onze voetbalclubs geïnteresseerd zijn in een goede demonstratie van vrouwensport laat men dan een handbal-, hockey-, basketball- of korfbalwedstrijden laten spelen. Dan behoeft het publiek niet te lachen."⁷ Een groot verschil met de lovende commentaren over vrouwenvoetbal na de winst van het Europees Kampioenschap. Vrouwenvoetbal lijkt in 2017 een plek te hebben gewonnen in de harten van veel Nederlanders, terwijl het in 1955 eerder grappig dan spannend werd gevonden.

Vrouwenvoetbal is niet de enige sport die in het verleden op de nodige scepsis kon rekenen. Begin 20^e eeuw heerste er een klimaat waarin vrouwensport niet algemeen geaccepteerd werd en gingen de journalistieke stukken over vrouwensport meestal over het gevaar van sport voor vrouwen. Eind twintigste eeuw was dit beeld over vrouwensport gedraaid en werden juist de ongelijke sportkansen voor vrouwen als problematisch gezien. De sportdeelname van vrouwen was niet meer het probleem, de beperkte mogelijkheden tot deze deelname wel. Deze verandering in denken hangt sterk samen met een veranderende positie van de vrouw in de samenleving. Deze veranderende positie is het resultaat van een veranderend discours ten aanzien van genderverhoudingen in de maatschappij en in de sportwereld. In deze scriptie onderzoek ik die veranderingen in het discours over vrouwensport in Nederlandse krantenartikelen van de twintigste eeuw. De vraag die daarbij centraal staat is: waarom veranderde het discours in Nederlandse krantenartikelen over vrouwensport uit de twintigste eeuw en wat was de invloed van het discours op de praktijk van de vrouwensport en andersom?

⁴ NOS, 'Het EK is gesprek van de dag: recordaantal kijkers en oranje voorpagina's' (versie 7 augustus 2017), <https://nos.nl/artikel/2186853-het-ek-is-gesprek-van-de-dag-recordaantal-kijkers-en-oranje-voorpagina-s.html> (19 maart 2020).

⁵ ANP/NU.nl, 'Oranjevrouwen feestelijk gehuldigd in Utrecht' (versie 7 augustus 2017), <https://www.nu.nl/binnenland/4871609/oranjevrouwen-feestelijk-gehuldigd-in-utrecht.html> (19 maart 2020).

⁶ NOS, 'Het EK is gesprek van de dag: recordaantal kijkers en oranje voorpagina's' (versie 7 augustus 2017), <https://nos.nl/artikel/2186853-het-ek-is-gesprek-van-de-dag-recordaantal-kijkers-en-oranje-voorpagina-s.html> (19 maart 2020).

⁷ S. Slaager, 'Waardig gedrag', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 22 februari 1955.

Theoretisch kader

De uitwerking en de beschrijven van het concept *discours* is het theoretisch kader waar ik gebruik van maak in mijn onderzoek naar discoursveranderingen in Nederlandse krantenartikelen over vrouwensport. Om een onderzoek naar discoursveranderingen goed uit te kunnen voeren is het ten slotte noodzakelijk een goed begrip van de term discours te hebben. Discours is een complex begrip zonder eenduidige definitie. Het kan de alledaagse taal die we gebruiken, het spreken van een bepaalde groep of zelfs een wereldbeeld als betekenis hebben. Ondanks de meerduidige betekenis van het begrip discours, zijn er door zowel Michel Foucault als Norman Fairclough kenmerken gegeven aan het begrip die van betekenis zijn voor deze scriptie. Macht is een centraal begrip in het werk van Foucault en in zijn betekenis van het begrip discours.⁸ Foucault stelt dat een discours altijd verweven is met macht.⁹ Een discours kan het product van macht zijn, of zelf macht produceren.¹⁰ Het is dus de uitkomst van de heersende macht, of het kan zelf een macht creëren. Fairclough voegt hieraan toe dat de situatie waarin een discours voorkomt sterk samenhangt met de maatschappij of samenleving waarin dat discours ontstaat.¹¹

Deze wisselwerking tussen maatschappij en discours die Foucault en Fairclough beschrijven is ook zichtbaar in dit onderzoek. Krantenartikelen hebben zowel invloed op wat er precies belangrijk gevonden wordt, als ook op wat voor manier er aandacht aan deze onderwerpen wordt besteed. Op deze manier biedt een onderzoek naar krantenartikelen een visie op de achterliggende oorzaken van de ontwikkeling van de vrouwensport in Nederland. Ook wijst Fairclough erop dat het van groot belang is ook de situatie in de samenleving waarin een discours ontstaan goed te bestuderen en in acht te nemen.

Een vergelijkbaar discoursonderzoek als het onderzoek dat ik in deze scriptie heb gedaan is al uitgevoerd door Riita Pirinen, onderzoeker aan de universiteit van Tampere in Finland. In haar artikel "Catching Up With Men. Finnish newspaper coverage of women's entry into traditionally male sports" beschrijft ze discoursveranderingen in de Finse krantenverslaggeving over vrouwensport.¹² Het onderzoek van Pirinen baseert zich slechts op één krant en gaat alleen over de jaren negentig. In de twintigste eeuw in Nederland hebben zich andere veranderingen voltrokken dan in het Finland van de jaren negentig met betrekking tot discoursen in krantenartikelen. Toch zijn er in haar discoursonderzoek en dat van mij overeenkomsten aanwezig. In haar studie beschrijft zij drie discoursen, waarvan er twee voor mijn onderzoek relevant zijn. De dominante discoursen in mijn onderzoek over de Nederlandse krantenverslaggeving over vrouwensport in de twintigste eeuw zijn het inferioriteitsdiscours en het gelijkwaardigheidsdiscours. Beiden vertonen gelijkenissen met

⁸ Mark Bevir, 'Foucault, power and institutions', *Political studies* 47 (1999), 345-359, aldaar: 349.

⁹ Foucault heeft nooit een eenduidige definitie van het begrip macht gegeven. Wel een definitie van het soort macht waarin hij geïnteresseerd is: "a mode of action which does not act directly and immediately on others. Instead, it acts upon their actions: an action upon an action, on existing actions or on those which may arise in the present or the future... it incites, it seduces, it makes easier or more difficult; in extreme it constrains or forbids absolutely." In: Michael Gallagher, 'Foucault, power and participation', *International journal of children's rights* 16 (2008) 395-406, aldaar: 397.

¹⁰ Michel Foucault, 'The subject and power', *Critical inquiry* 8 (1982) 4, 777-795, aldaar: 786.

¹¹ Norman Fairclough, 'Approaches to discourse analysis', in: James Paul Gee en Michael Handford (red.), *The Routledge handbook of discourse analysis* (New York 2012) 9-20, aldaar: 11-12.

¹² Riitta Pirinen, 'Catching up with men? Finnish newspaper coverage of women's entry into traditionally male sports', *International review for the sociology of sport* 32 (1997) 3, 239-249.

discoursen uit de studie van Pirinen. In deze scriptie toon ik aan dat beide discoursen bestaan hebben in de Nederlandse krantenverslaggeving over vrouwensport.

Het inferioriteitsdiscours vertoont overeenkomsten met het discours van trivialisieren/marginaliseren van Pirinen.¹³ Het kent een hiërarchie van mannelijke dominantie en vrouwelijke ondergeschiktheid in de sport. Dit wordt bewerkstelligd door de prestaties van mannen te belonen met positieve waardering, terwijl prestaties van vrouwen onderhevig zijn aan negatieve beeldvorming. Het vrouwelijk lichaam wordt gezien als ongeschikt om sport te bedrijven en als inferieur aan dat van de man. Ook gaat het over het verschil in media-aandacht tussen mannen- en vrouwensport. Vrouwensport wordt door de media beschouwd als minder belangrijk, waardoor er over mannensport veel meer bericht wordt. Aan dit beeld wordt bijgedragen door de prestaties van vrouwen met die van mannen te vergelijken. Het oordeel na zo'n vergelijking is die van mannelijke superioriteit en vrouwelijke inferioriteit.

Het gelijkwaardigheidsdiscours vertoont overeenkomsten met het gelijkheidsdiscours van Pirinen en gaat daarentegen in op de gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de genderverhoudingen.¹⁴ Een voorbeeld hiervan kan het ontmaskeren van discriminerende praktijken zijn. Binnen dit discours wordt ervan uitgegaan dat het niet het lichamelijke onvermogen van de vrouw is dat de deelname aan de sport heeft tegengehouden, maar wordt er op gewezen dat de achtergestelde positie van de vrouw een product is van cultureel-historische trends. De door mannen gecreëerde en gedomineerde sportwereld heeft bepaalde vrouwonvriendelijke normen geschapen. Deze moeten doorbroken worden om vrouwen gelijke kansen binnen de sportwereld te bieden en de vrouwensport als geheel een positievere waardering te geven. Ook werd er in krantenartikelen die vanuit dit discours redeneren vaak gepleit voor meer media-aandacht voor vrouwensport.

Methodologie

Fairclough heeft een methode voor discoursanalyse ontwikkeld die ik gedeeltelijk als methodologisch kader voor deze scriptie heb gevolgd en gebruikt. Zijn *Critical Discourse Analysis* beschrijft een manier om de relatie tussen het discours en de samenleving te onderzoeken. Deze methode houdt ten eerste in dat de wereld waarin een discours ontstaat onderzocht moet worden om het discours beter te begrijpen.¹⁵ Ten tweede is het van belang te onderzoeken wat het effect is van dit discours op de wereld waarin het bestaat.¹⁶ Het inferioriteitsdiscours en het gelijkwaardigheidsdiscours bekijk ik dus vanuit hun relatie met de praktijk van de vrouwensport en de samenleving op dat moment. De wisselwerking tussen discours en praktijk, die elkaar beïnvloeden en vormen, is van groot belang om beide zaken te kunnen duiden. In de eerste plaats zal ik kijken vanuit welk discours een auteur in een artikel over vrouwensport redeneerde. Nadat het discours van het artikel was vastgesteld, heb ik gekeken of het binnen het dominante discours uit de betreffende periode past.¹⁷ Ten slotte heb ik de samenhang tussen discours en praktijk onderzocht aan de hand van de *Critical Discourse Analysis*. Hierbij heb ik ook gekeken naar de rol die de macht heeft uitgeoefend op

¹³ Pirinen, 'Catching up with men?', 240.

¹⁴ Ibidem 240.

¹⁵ Fairclough, 'Approaches to discourse analysis', 11.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Tijdens dit onderzoek ben ik me ervan bewust geweest dat het Nederlands medialandschap niet monolithisch is. Bij een onderzoek naar een bredere discoursverandering in Nederlandse kranten is de signatuur van een individuele krant echter niet van primair belang. In deze scriptie laat ik een brede trend in discoursverandering zien, waardoor het juist van belang is dat ik de verschillende kranten zie als een deel van hetzelfde medialandschap en niet als krant op zich.

het discours en andersom. Op deze manier is er een overzicht ontstaan van welk discours in welke periode dominant was en wordt aan de hand van de ontwikkelingen in de praktijk van de vrouwensport duidelijk waarom het betreffende discours overheerste.

Voor mijn onderzoek naar discoursveranderingen in krantenartikelen over vrouwensport in Nederland heb ik gebruik gemaakt van het Nederlandse krantenarchief *Delpher*. De zoekterm die ik op *Delpher* heb ingevoerd is “vrouwensport”. De 739 resultaten die deze zoekterm oplevert heb ik gelezen en geanalyseerd. Hoewel er meer zoektermen zijn die artikelen verstrekken die over dit onderwerp gaan, heb ik om een aantal redenen deze zoekterm gekozen. De belangrijkste is dat een artikel waarin de term “vrouwensport” aan elkaar geschreven in staat, meestal ook over vrouwensport gaat. Een groot voordeel van digitale krantenarchieven met de optie om op trefwoorden te zoeken via zogenaamde OCR software. Hoewel deze software niet geheel foutloos werkt, komt het woord “vrouwensport” voor in nagenoeg ieder artikel dat *Delpher* aanbied bij gebruik van deze zoekterm.¹⁸ Dit is een ander verhaal als beide woorden los van elkaar geschreven worden, “vrouwen sport”. Dan gaan de artikelen maar in een heel uitzonderlijk geval over vrouwensport, maar veel vaker over sport in het algemeen, of over vrouwen in het algemeen. Het woord “vrouwen”, dan wel “sport” wordt toevallig gebruikt in een artikel dat over een van beide begrippen gaat.

Een ander probleem is dat de database ruim 77.000 artikelen heeft waar de twee woorden los van elkaar in geschreven staan. Teveel om allemaal te lezen en door te nemen als onderzoek voor deze scriptie. Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld zoektermen als “geslacht sport”. Ook daar hebben veel zoekresultaten niets met mijn onderzoek te maken. De zoekterm “gender sport” is ook niet relevant. Dit omdat het woord “gender” in het algemeen gebruik in de Nederlandse taal pas recentelijk de betekenis heeft gekregen die naar geslacht verwijst. De zoekterm “gender” verwijst in *Delpher* nagenoeg altijd naar een klein riviertje in de stad Eindhoven. Niet relevant voor mijn onderzoek uiteraard.

Historiografie

Dit onderzoek biedt een nieuw perspectief op de geschiedenis van de vrouwensport in Nederland. Het draagt bij aan zowel de sportgeschiedenis als aan gendergeschiedenis of vrouwengeschiedenis en de positie van de vrouw in de Nederlandse samenleving van de twintigste eeuw. De voorgaande historiografie heeft consequent het perspectief van gender niet gebruikt. Deze scriptie doet dat wel en draagt daarmee op drie manieren bij aan het historiografisch debat. In de eerste plaats behandelt dit onderzoek naar krantenartikelen nieuw empirisch materiaal. Ten tweede biedt het een nieuw perspectief op de Nederlandse sportgeschiedenis door vrouwengeschiedenis als onderzoeksterrein te gebruiken. Ten derde draagt het bij aan de Nederlandse vrouwengeschiedenis door het domein sport erin te betrekken. Het is een aanvulling op enkele standaardwerken over de Nederlandse sportgeschiedenis als *In het spoor van de sport* en artikelen als *Historiografie van de Nederlandse sportgeschiedenis*.¹⁹ ²⁰ In deze werken ligt de nadruk op de mannensport, wat niet verwonderlijk is aangezien er voor de vrouwensport veel minder aandacht is geweest.

¹⁸ Bob Nicholson, ‘The digital turn. Exploring the methodological possibilities of digital newspaper archives’, *Media history* 19 (2013) 1, 59-73, aldaar: 61.

¹⁹ Wilfried van Buuren en Peter-Jan Mol, *In het spoor van de sport. Hoofdlijnen uit de Nederlandse sportgeschiedenis* (Haarlem 2000).

²⁰ Maarten van Bottenburg, ‘Verbreiding en onderscheiding. Enige hoofdlijnen in de sociale geschiedenis van de sport’, in: Henk Smal (e.a.), *Nederland in de twintigste eeuw. Een boeiend beeld van een bewogen tijdperk* (Utrecht 1995) 152-173.

Een onderzoek naar het sportklimaat voor vrouwen in Nederland helpt dan ook het onderzoeksgebied van de vrouwen- en gendergeschiedenis vooruit. Het sluit aan bij enkele belangrijke werken van bijvoorbeeld Mineke Bosch en andere werken over het feminisme in Nederland als *Het persoonlijke wordt politiek*.^{21 22} Onderzoek naar mediarepresentatie van vrouwensport is binnen de Nederlandse context nog niet eerder gedaan, maar internationaal wel. Behalve het onderzoek van Pirinen hebben andere academici vergelijkbare onderzoeken uitgevoerd en op die manier de geschiedenis van de vrouwensport vooruit geholpen.^{23 24}

Over de ontwikkeling van de vrouwensport in Nederland is al het nodige bekend. Vooral na de millenniumwisseling zijn er onderzoeken gedaan naar hoe de vrouwensport zich tot de mannensport verhoudt.²⁵ Dit onderzoek is dan met name cijfermatig uitgevoerd. Er werd bijvoorbeeld gekeken naar hoeveel vrouwen er aan sport deden, of hoeveel aandacht sportmedia procentueel aan vrouwensport besteedden. Toch bieden cijfers niet het volledige plaatje van de ontwikkeling van de vrouwensport. Zo zijn cijfers eerder de uitkomst van een verandering dan een verklaring voor een verandering. Ook geven ze niet precies weer wat er dan veranderd is. Om dit beter te kunnen begrijpen bieden krantenartikelen uitkomst. De wisselwerking tussen de krantenartikelen die de praktijk beïnvloeden en de praktijk die door de krantenartikelen wordt beïnvloed is een interessante manier om de geschiedenis van de vrouwensport in Nederland te bekijken.

De eerste krantenartikelen die in deze scriptie gebruikt worden dateren van rond 1895. De vrouwensport doet dan voor het eerst haar intrede in de Nederlandse maatschappij. De conditie van de gemiddelde vrouw uit die tijd is vaak ronduit slecht: een gebrek aan lichaamsbeweging en buitenlucht waren hier de directe oorzaken van. Doordat artsen in begonnen te zien dat lichaamsbeweging noodzakelijk was in de preventieve gezondheidszorg werden er onder andere gymnastiekverenigingen voor meisjes opgericht.²⁶ Toen de sportdeelname voor vrouwen zich verder ontwikkelde, kwam hen dat op veel kritiek van mannen te staan. Zij voelden zich aangevallen in de door mannen gedomineerde sportwereld. Vrouwen die aan turnen, schermen of hockey deden werden beschouwd als een schande voor de sport. Ook werd vrouwen die aan dit soort sporten deden constant voorgehouden dat ze niet volwaardig vrouw zouden zijn. Dit was zeer nadelig voor de kansen van de vrouw op de huwelijksmarkt.²⁷

De vrouwensport in Nederland heeft zich langzaam ontwikkeld. In een in 1983 gepubliceerd boek van Mieke Beuse en Marja van Gestel over de vrouwensport in Nederland

²¹ Mineke Bosch, 'History and historiography of first-wave feminism in the Netherlands, 1860-1922', in: Sylvia Paletschek en Bianka Pietrow-Ennker, *Women's emancipation movements in the nineteenth century: a european perspective* (Stanford 2004) 53-76.

²² Irene Costera Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek. Feministische bewustwording in Nederland 1965-1980* (Utrecht 1996).

²³ Pirinen, 'Catching up with men?'

²⁴ Laura Capranica, Carlo Minganti, Veronique Billat, Signe Hanghoj, Maria Francesca Piacentini, Elke Cumps en Romain Meeusen, 'Newspaper coverage of women's sports during the 2000 sydney olympic games: belgium denmark, france and italy', *Research quarterly for exercise and sport* 76 (2005) 2, 212-223.

²⁵ Angnes Elling en Zoë van Ginneken, *Sekse(on)gelijkheid in de sport. Een inventariserende studie naar deelname en waardering* (Utrecht 2016).

²⁶ Koos Steendijk-Kuypers, '5. De entree van vrouwen in de sportwereld', in: Wilfried van Buuren en Peter-Jan Mol, *In het spoor van de sport. Hoofdlijnen uit de Nederlandse sportgeschiedenis* (Haarlem 2000) 81-108, aldaar: 81.

²⁷ Steendijk-Kuypers, '5. De entree van vrouwen in de sportwereld', 82.

is hun conclusie dat de vrouwensport achterblijft in de trend van vrouwenemancipatie.²⁸ Beuse en Van Gestel erkennen dat er op kleine schaal wel degelijk actie is gevoerd, maar nog nooit groepen vrouwen of feministen in opstand zijn gekomen om iets sportgerelateerds. Het domein sport is nog niet ingezet om een groter doel als vrouwenstrijd of vrouwenbevrijding te dienen.²⁹ Interessant, omdat het toch een deel van de maatschappij is waar de segregatie tussen mannen en vrouwen zeer opvallend aanwezig is. Om die reden zijn er geen grote breuken met het verleden te vinden in het publiek denken over vrouwensport, maar hebben kleinere acties bijgedragen aan steeds groter wordende mogelijkheden voor vrouwen om aan sport te doen.

Overzicht

Dit onderzoek toont structurele veranderingen in het denken en schrijven over vrouwensport in Nederlandse kranten. Het onderzoek focust zich op de lange termijn en geeft oorzaken voor veranderende discoursen in krantenartikelen over vrouwensport in de twintigste eeuw. Deze veranderende discoursen hebben hun weerslag gehad op de vrouwensport in de praktijk en andersom heeft de praktijk ook invloed gehad op deze discoursen. Een interessante wisselwerking, die de ontwikkeling van de vrouwensport in Nederland helpt te verklaren.

Deze scriptie start met een eerste hoofdstuk over het inferioriteitsdiscours, dat dominant was in de periode van 1895 tot ongeveer 1965. Het tweede hoofdstuk beschrijft de overgangperiode tussen het inferioriteitsdiscours en het gelijkwaardigheidsdiscours en geeft perspectieven op waarom die verandering in deze tijd op gang kwam. Het derde en laatste hoofdstuk gaat over het gelijkheidsdiscours, dat vanaf ongeveer 1980 dominant is en dat tot het einde van de twintigste eeuw zal blijven. De scriptie sluit af met een conclusie en enkele aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

²⁸ Mieke Beuse en Marja van Gestel, *Vrouwensport een mannenzaak. Een verkenning van de positie van de vrouw in de sport* (Haarlem 1983) 19.

²⁹ Beuse en Van Gestel, *Vrouwensport een mannenzaak*, 19.

Hoofdstuk 1: Nette vrouwen zweten niet³⁰ (1895-1965)

In de Nederlandse vrouwengeschiedenis van de twintigste eeuw is de periode tussen 1917 en 1919 van groot belang. 1917 is de geschiedenis ingegaan als het jaar van de Pacificatie, een gebeurtenis die onder andere het algemeen mannenkiesrecht mogelijk maakte en passief kiesrecht voor vrouwen.³¹ Vrouwen waren in 1917 nog niet kiesgerechtigd, maar mochten zich wel verkiesbaar stellen. In 1919 werd ook het actief kiesrecht voor vrouwen ingevoerd en hadden mannen en vrouwen hetzelfde stemrecht.³² Deze ontwikkeling kan gezien worden in het licht van de Eerste Feministische Golf in Nederland, die zich voornamelijk richtte op het bewerkstelligen van kiesrecht en hoger onderwijs voor vrouwen.³³ De Eerste Feministische Golf droeg dus bij aan meer gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de Nederlandse samenleving, maar manifesteerde zich niet in alle facetten van de maatschappij.

De vrouwensport was zo'n facet waar de Eerste Feministische Golf weinig invloed op had. Omdat de vrouwenemancipatie van ver moest komen, kregen de belangrijkste zaken de hoogste prioriteit. Tot deze belangrijkste zaken behoorde de vrouwensport niet. Om die reden nam de vrouwensport in de periode van eind 19^e eeuw tot halverwege de 20ste eeuw een marginale rol in de maatschappij in.³⁴ Sport was bij uitstek een mannenzaak waar de meeste vrouwen zich verre van hielden. Toch was er wel degelijk sprake van een groter wordende groep vrouwen in de amateur- en topsport in die jaren. Met een toename van het aantal vrouwen in de Nederlandse sportwereld nam ook de media-aandacht voor vrouwensport in deze jaren toe. Zo nu en dan werden er uitslagen van wedstrijden of competities gepubliceerd, werd er een verslag van een kampioenschap geschreven of verscheen er een opiniestuk over vrouwensport in een krant of dagblad.

Zoals in dit hoofdstuk duidelijk zal worden werd de periode van 1895 tot 1965 gekenmerkt door het inferioriteitsdiscours. Er was sprake van een trivialisierende en marginaliserende benadering van de vrouwensport, die de vrouwensport presenteerde als minderwaardig ten opzichte van de mannensport. De vrouwensport werd zelden positief beoordeeld; men vond dat er voor vrouwen weinig tot geen plaats was in de recreatieve en competitieve sportbeoefening.³⁵ De weinige aandacht die de vrouwensport kreeg in de Nederlandse media in die tijd was dus vaak negatief van toon, wat zorgde voor een bepaald beeld van vrouwensport bij de lezers van de Nederlandse media in die tijd. In de database van *Delpher* staat een aantal vroege voorbeelden van artikelen die over vrouwensport gaan. De twee oudste artikelen waar de term "vrouwensport" in gebruikt wordt zijn allebei afkomstig uit de late 19^e eeuw. Wat deze twee artikelen gezamenlijk laten zien is een interessant beeld waar de ontwikkeling van de vrouwensport in de jaren daarna door bepaald zou worden.

³⁰ Marjet Derks, 'Nette vrouwen zweten niet: sportvrouwen van marginalisering naar profilering', in: Martine Prange en Martijn Oosterbaan (red.), *Vrouwenvoetbal in Nederland. Spiegel en katalysator van maatschappelijke verandering* (Utrecht 2017), 37-59, aldaar: 37.

³¹ Friso Wielenga, *Nederland in de twintigste eeuw* (Amersfoort 2009) 35.

³² Wielenga, *Nederland in de twintigste eeuw*, 38.

³³ Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek*, 101.

³⁴ J. Steendijk-Kuypers, *Vrouwen-beweging. Medische en culturele aspecten van vrouwen in de sport, gezien in het kader van de sporthistorie (1880-1928)* (Rotterdam 1999) 72.

³⁵ Steendijk-Kuypers, '5. De entree van vrouwen in de sportwereld', 82.

Vroege voorbeelden

Het oudste artikel in *Delpher* is afkomstig uit 1894. Het is gepubliceerd in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* en schetst een beeld van wat er eerder die week op straat in Utrecht was voorgevallen. Een jonge vrouw had midden op straat haar rok en jas uitgetrokken, waar hardlooptkleding onder bleek te zitten. Daarna begon zij “het baantje van hardloopster uit te oefenen, totdat zij na eenige toeren te hebben gemaakt, onverhoeds door eenig publiek werd gewaarschuwd daar er volgens zeggen een klabak kwam opdagen...”³⁶ De scene van een hardlopende vrouw op straat trok veel bekijks en verwondering in het Utrecht van 1894. Het was zelfs zo ongebruikelijk dat de betreffende vrouw door omstanders gewaarschuwd werd toen er een politieagent aan kwam lopen. Hardlopen was een sport die voor vrouwen toentertijd niet de norm was zoals dit artikel laat zien. De laatste zin van het stuk is “Dit vreemdsoortige rendier had veel bekijks!”³⁷ Hoewel het artikel geen opiniestuk is, is het wel duidelijk dat de auteur van het stuk het erg bijzonder vond.

Het op één na oudste artikel in *Delpher* waarin de term “vrouwensport” gebruikt wordt is van een iets andere aard. De sport die hier wordt besproken is dit keer niet hardlopen maar het wielrennen voor vrouwen. Het betreffende artikel is een reactie op een stuk in het *Berliner Tageblatt*, waarin onder lezers een enquête is afgenomen over het wielrennen als vrouwensport. De vraag aan de lezers was of dit wel of niet een geschikte sport voor vrouwen zou zijn. Dit stuk reageerde op die enquête met een opiniestuk over het vrouwenwielrennen. De auteur was in principe niet tegen, maar vond wel dat vrouwen op een wielrenfiets er vooral sierlijk uit moesten zien: “Een wielrijdster boven de twintig en niet slank heeft voor mijn niets bewonderenswaardigs: zij toont niet de minste ijdelheid te bezitten.”³⁸ De schrijver was het eens met de uitslag van de enquête, die aangaf dat de meerderheid van de respondenten voorstander van het vrouwenwielrennen was, maar het moest er wel mooi uitzien en de liefvalligheid van de vrouw mocht niets te lijden hebben onder de sportieve activiteit. Dit stuk is afkomstig uit een Surinaams dagblad uit het einde van de 19^e eeuw.³⁹

De twee beschreven artikelen lijken veel op elkaar, maar hebben ook grote onderlinge verschillen. Uit het eerste artikel blijkt dat hardlopen voor vrouwen niet als volwaardige sport werd beschouwd in 1894. Het inferioriteitsdiscours is hier van toepassing, omdat dit een duidelijk voorbeeld is van een negatieve weergave van een vrouw die een sportieve activiteit uitoefent. Uit het tweede artikel komt het beeld naar voren dat er met wielrennen voor vrouwen in principe niets mis is, tenzij het af doet aan het uiterlijk van de vrouw. Ook daar is sprake van het inferioriteitsdiscours, omdat mannen en vrouwen hier niet op dezelfde criteria beoordeeld werden.⁴⁰ Bij mannen zou het immers om de sportieve prestatie gaan, niet om de sierlijkheid. Een interessant verschil tussen beide stukken is de verschillende sporten waar de artikelen over gaan, maar ook hoe er op die sporten gereageerd werd. Hardlopen voor

³⁶ Rotterdamsch Nieuwsblad, ‘Binnenland’, *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 14 september 1894.

³⁷ Rotterdamsch Nieuwsblad, ‘Binnenland’.

³⁸ Suriname : koloniaal nieuws – en advertentieblad, ‘Wielrijdsters’, *Suriname : koloniaal nieuws – en advertentieblad*, 23 juni 1896.

³⁹ Hoewel de Surinaamse krantenverslaggeving lange tijd een “blank-Europese aangelegenheid” was, werden er eind negentiende eeuw ook stukken geschreven door journalisten die niet tot deze Europese elite behoorden. Of dit artikel uit Suriname één op één overeenkomt met het heersende gedachtengoed in Nederland is dus niet geheel duidelijk. Wel maakte deze krant toentertijd deel uit van het Nederlands medialandschap. Vandaar dat het in deze scriptie als voorbeeld is opgenomen.

Angelie Sens, ‘Tijdschriften van onder de kankantri en klapperboom. De periodieke pers in Suriname en Nederlands-Indië/Indonesië’, *Tijdschrift voor tijdschriftstudies* 28 (2010), 89-107, aldaar: 98.

⁴⁰ Pirinen, ‘Catching up with men?’, 240.

vrouwen was eigenlijk niet aan de orde, terwijl wielrennen toch door een groot deel van de bevolking geaccepteerd werd als vrouwensport.

Wat opvalt aan de geschiedenis van de vrouwensport en het denken over vrouwensport is dat progressieve en heel conservatieve ideeën naast elkaar bestonden. De vrouwensport, waarmee het hele spectrum aan sporten bedoeld wordt, ontwikkelde zich niet gelijkmatig. De voorbeelden van het hardlopen en wielrennen voor vrouwen laten dit zien. Sporten die er elegant uitzagen, zoals bijvoorbeeld tennis, en waarbij lichamelijk contact niet aanwezig was, werden als geschikter gezien voor vrouwen dan contactsporten.⁴¹ Ook was extreme fysieke uitputting iets dat een groot deel van de 20ste eeuw niet bij vrouwensport hoorde. Een voorbeeld hiervan doet zich voor tijdens de olympische spelen van 1928, waar vrouwen voor het eerst aan het toernooi deel mochten nemen. Na de 800 meter hardloopwedstrijd vielen zes loopsters van vermoeidheid op de grond, wat een reactie van afschuw bij het publiek en de organisatie opwekte. Hoewel dit bij de mannen zonder twijfel ook gebeurde, was de conclusie dat het vrouwelijk lichaam niet in staat zou zijn om fysieke inspanningen als deze te leveren.⁴² Dit soort ideeën kwamen voort uit hardnekkige opvattingen over de vrouwensport, die aan het begin van de twintigste eeuw dominant waren en in de loop van de jaren steeds terugkwamen.

De vorming van hardnekkige opvattingen

In de eerste helft van de twintigste eeuw waren in krantenartikelen een aantal hardnekkige opvattingen over vrouwensport dominant. Volgens auteurs die deze opvattingen in hun argumentatie hanteerden, waren vrouwen om uiteenlopende redenen niet geschikt om sport in het algemeen of bepaalde sporten specifiek uit te oefenen. Deze hardnekkige opvattingen over vrouwensport vallen allemaal binnen het inferioriteitsdiscours en hanteren verschillende argumenten om duidelijk te maken dat sport toch niet iets voor vrouwen is. De argumenten binnen het inferioriteitsdiscours veranderen wel over de tijd, maar een aantal komen steeds terug. Dit past in het beeld van de eerste helft van de twintigste eeuw, waar er van sociale gelijkheid tussen mannen en vrouwen nauwelijks sprake is. Een voorbeeld daarvan is de situatie van mannen en vrouwen op de werkvloer, waar ook verschillen op basis van geslacht bestonden.⁴³

Een veelgehoord argument tegen vrouwensport volgens verschillende artikelen, was dat het niet alleen onvrouwelijk zou zijn om sport te bedrijven, maar ook ronduit slecht voor de gezondheid en de lichamelijke gesteldheid van de vrouw.⁴⁴ In een artikel van het *Rotterdamsch Nieuwsblad* uit 1903 stelde de auteur dat promotie van vrouwensport een gevolg heeft voor “het geheele Angelsaksische ras”.⁴⁵ Het beoefenen van sport op jonge leeftijd zou de gezondheid van meisjes bederven. Ook was sportieve activiteit volgens de auteur de oorzaak van het dalende geboortecijfer.⁴⁶ Binnen het inferioriteitsdiscours is dit een belangrijk argument. Door dit te stellen wordt de ongelijkheid in de sportmogelijkheden voor mannen en vrouwen legitiem. Het zou immers slecht zijn voor de gezondheid en de vruchtbaarheid van de vrouw om aan sport te doen, dus was het maar beter als ze helemaal niet meededen.⁴⁷

⁴¹ R. Stokvis, *De sportwereld. Een sociologische inleiding* (Alphen aan den Rijn 1989) 37.

⁴² Lindsay Parks Pieper, *Sex testing. Gender policing in women's sports* (Urbana, Chicago en Springfield 2016).

⁴³ Bosch, 'History and historiography', 70.

⁴⁴ Steendijk-Kuypers, '5. De entree van vrouwen in de sportwereld', 82.

⁴⁵ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 'Voor dames', *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 21 september 1903.

⁴⁶ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 'Voor dames'.

⁴⁷ Pirinen, 'Catching up with men?', 240.

Het mannendomein sport moest een mannendomein blijven, omdat het vrouwelijk lichaam simpelweg niet geschikt was voor sport.

Deze ideeën kwamen deels voort uit de theorieën van het sociaal-Darwinisme, dat eind 19^e eeuw steeds meer voet aan de grond kreeg. Herbert Spencer was een belangrijk vertegenwoordiger van dit sociaal-Darwinisme dat uitging van de biologische inferioriteit van de vrouw. Hij stelde dat als vrouwen teveel tijd en energie in sport of studie staken, ze op het moment dat ze voor een nageslacht zouden moeten zorgen hier geen energie meer voor zouden hebben.⁴⁸ En voor een nageslacht zorgen was nu eenmaal de primaire functie van de vrouw. Het beeld van vrouwen als zwak en niet geschikt voor lichamelijke inspanning werd in de loop van de 20ste eeuw wat genuanceerd en bij velen drong het door dat meisjes niet van nature zwak zijn.⁴⁹ Het gebrek aan fysieke oefening maakte echter dat veel meisjes en vrouwen toentertijd in een slechte conditie waren.⁵⁰ Het dragen van een korset tijdens sportbeoefening, dat in de periode voor 1900 altijd gebeurde, werd ook afgeschaft: het bleek sportief prestatievermogen in de weg te zitten. Later zou ook het korset tijdens alledaagse activiteiten niet meer gedragen hoeven worden, omdat door sportbeoefening de spieren sterker waren geworden. Er zou zich als het ware een 'natuurlijk korset van spieren' vormen door schoolgymnastiek en de turnvereniging.⁵¹

Een artikel uit de *Bredasche Courant* van 1929 beschreef een stuk uit het pauselijk blad *Osservatore Romano* waarin de katholieke kerk haar houding tegenover vrouwensport verkondigde. De paus was wel degelijk voorstander van lichaamsbeweging voor vrouwen, maar veroordeelde het idee van openbare wedstrijden voor vrouwen die "afgezien van hun morele en lichamelijke schadelijkheid, ook de geboortetoename schaden en vooral met het Latijnsche volksgevoel in strijd zijn."⁵² Dit argument is deels al eerder voorbijgekomen. Wat nieuw is, is dat hier niet alleen op de lichamelijke schadelijkheid van wedstrijdsport voor vrouwen wordt gewezen, maar dat het ook moreel gezien slecht zou zijn voor de vrouw. Waar er sprake is van goedkeuring voor lichamelijke beweging door vrouwen, geldt dit niet voor vrouwensport. Sport in de breedste betekenis van het woord houdt behalve lichamelijke oefening ook vaak een spel- of competitie-element in zich, iets waar vrouwen absoluut niet aan mee mochten doen volgens belangrijke organisaties als de katholieke kerk. Een verschil met het artikel van de *Rotterdamsche Courant* is misschien dat enige lichaamsbeweging daar niet werd goedgekeurd en in dit geval wel, maar het inferioriteitsdiscours is hier ook duidelijk van toepassing. Van het streven naar een gelijkwaardig sportklimaat voor mannen en vrouwen was absoluut geen sprake. Noch werden de fysieke mogelijkheden van mannen en vrouwen als gelijkwaardig beschouwd.

Een ander veelgehoord bezwaar tegen de vrouwensport is van esthetische aard: vrouwen die aan sport deden zouden niet aan het vrouwelijk schoonheidsideaal voldoen. Zoals enkele voorbeelden in de inleiding van dit hoofdstuk ook al aangaven, was het in het begin van de twintigste eeuw van groot belang voor vrouwen om hun vrouwelijkheid te tonen en te waarborgen. Bij relatief nieuwe vrouwensporten, zoals hockey, vroeg men zich af of de sport wel echt geschikt was voor vrouwen. Een stuk van *De Telegraaf* uit 1915 schreef er het volgende over: "... is hockey nu wel de gewenschte vrouwensport? Wij hadden dikwijls moeite

⁴⁸ Steendijk-Kuypers, *Vrouwen-beweging*, 72.

⁴⁹ Ibidem, 78.

⁵⁰ Steendijk-Kuypers, '5. De entree van vrouwen in de sportwereld', 81.

⁵¹ Steendijk-Kuypers, *Vrouwen-beweging*, 78.

⁵² Bredasche Courant, 'Vrouwensport en geboortetoename', *Bredasche Courant*, 9 oktober 1929.

te geloven dat hier vrouwen in actie waren, alleen de rokken deden zulks vermoeden.”⁵³ Men was niet bekend met hockey als vrouwensport en om die reden werden hockeyende vrouwen als mannen weggezet. Het argument dat bepaalde sporten om esthetische redenen niet voor vrouwen geschikt zouden zijn kwam vaker voor.^{54 55}

In de eerste helft van de twintigste eeuw werden verschillende opvattingen aangevoerd die tegen vrouwensport pleitten. Het kon gaan om de fysieke inferioriteit van de vrouw, de morele en lichamelijke schade die sport zou veroorzaken of simpelweg dat sportende vrouwen niet aan het vrouwelijk schoonheidsideaal voldeden. Allemaal opvattingen die het voor vrouwen erg lastig maakten om sport en wedstrijd sport te bedrijven. Zoals medisch historicus J. Steendijk-Kuypers stelde in haar boek *Vrouwen-beweging* over consequenties voor vrouwen van het bedrijven van sport: “... op de huwelijksmarkt werd er geen waarde aan gehecht, of erger nog, men vond het beschamend, en haar kansen namen af.”⁵⁶ Vrouwen die een gelukkig en succesvol huwelijk wilden konden dus maar beter zo min mogelijk aan lichaamsbeweging doen. Deze weinig bemoedigende boodschap werd in de loop van de tijd wel wat genuanceerd.

De huishouding als sportieve activiteit

Ondanks de negatieve teneur in krantenartikelen maakte de vrouwensport in de eerste helft van de twintigste eeuw wel degelijk een ontwikkeling door. Aangevoerd door de grotere invloeden van vrouwelijke artsen als Aletta Jacobs draaide het beeld van vrouwelijke inferioriteit enigszins. Het beeld van vrouwen als zwak en niet geschikt voor lichamelijke inspanning werd genuanceerd en bij velen drong het door dat meisjes niet van nature zwak zijn.⁵⁷ Lichamelijke opvoeding werd steeds belangrijker in de maatschappij en ook voor vrouwen, waardoor er mogelijkheden voor lichaamsbeweging voor vrouwen bedacht werden. Een boek van de Engelse schrijfster Miss Hailam is hier een goed voorbeeld van. Het *Rotterdamsch Nieuwsblad* schreef in 1921 een artikel over dit pas gepubliceerde boek, en raadde op basis van de bevindingen van Hailam een aantal dingen aan.⁵⁸ Hailam was overtuigd van het belang van fysieke inspanning voor vrouwen, maar dacht niet dat het nodig was om buitenshuis sportieve activiteiten uit te oefenen. Het huishouden doen was namelijk al een sportieve activiteit op zich, die ook de gewenste gezondheidsvoordelen met zich meebracht: “Het omkeren van matrassen en het opschudden van het bed brengt de spieren van het middenlijf in werking ... het uitkloppen van kussen en tapijten maakt den vorm van den armen mooier.”⁵⁹ Huishoudelijk werk was dus eigenlijk de beste vrouwensport. Beweging werd gestimuleerd en het paste binnen het gewenste beeld van de vrouw uit die tijd. Het was als vrouw helemaal niet nodig om aan sport te doen, het huishouden doen is ten slotte al een sport op zich.

Ook waren er in de Nederlandse kranten auteurs die wel voor vrouwensport pleitten. Bijvoorbeeld een editie van *De Haagsche Post* uit 1940, waarin een interessant stuk over de

⁵³ De Telegraaf, ‘Dames-hockey’, *De Telegraaf*, 8 november 1915.

⁵⁴ Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad, ‘Sportkiekjes van ZAMORA’, *Het vrij volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 18 juni 1963.

⁵⁵ Suriname, ‘Wielrijdsters’.

⁵⁶ Steendijk-Kuypers, *Vrouwen-beweging*, 73.

⁵⁷ Ibidem 78.

⁵⁸ Rotterdamsch Nieuwsblad, ‘Voor de dames’, *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 17 december 1921.

⁵⁹ Rotterdamsch Nieuwsblad, ‘Voor de dames’.

geschiedenis van de vrouwensport staat.⁶⁰ De auteur van het artikel was van mening dat vrouwen eigenlijk van nature sportief zijn, maar dat dit door bepaalde stromingen en invloeden niet tot uiting is gekomen. Hierbij doelde de auteur voornamelijk op het sociale verwachtingspatroon dat er in die tijd en in de jaren geheerst heeft rondom sport voor vrouwen. Dat vrouwen van nature eigenlijk sportief zijn, werd geïllustreerd aan de hand van een aantal voorbeelden over sportende vrouwen in de klassieke oudheid en de middeleeuwen.⁶¹ Dit is een voorbeeld van een auteur die niet vanuit het inferioriteitsdiscours redeneerde, maar een vroeg voorbeeld van het gelijkwaardigheidsdiscours. Waar het inferioriteitsdiscours de verschillen tussen mannen en vrouwen voornamelijk vanuit de fysieke verschillen tussen beide seksen benaderd, stelt het gelijkwaardigheidsdiscours dat dat verschil voortkomt uit sociale factoren. Een discours dat zeldzaam was voor de eerste helft van de twintigste eeuw, maar dat na 1960 dominant werd.

Ondanks de negatieve beeldvorming rondom de vrouwensport was er nationaal en internationaal wel een aantal oplevingen in de sportmogelijkheden voor vrouwen. Een van die voorbeelden hiervan is de eerdergenoemde 800 meter voor vrouwen op de Olympische Spelen in 1928 in Amsterdam. In 1926 werd besloten dat dit onderdeel op het programma zou staan in 1928. Na 1928 zou dit onderdeel 32 jaar niet meer op Olympisch niveau afgewerkt worden, omdat vrouwen fysiek niet in staat zouden zijn dit onderdeel te lopen; zo bewees de totale ineenstorting van zes finalisten na de finish.⁶² Zo vormde de Olympische Spelen van 1928 een positieve uitzondering in het systematisch onderdrukken van de vrouwensport, maar de nasleep eerder een bevestiging van vooroordelen over vrouwensport. Het filminstituut EYE ontdekte in 2016 dat er met de beeldvorming van de betreffende finale in 1928 is geknoeid: de struikelende en strompelende deelnemers uit de finale van de 800 meter bleken lang niet allemaal de finale gehaald te hebben.⁶³ Het videomateriaal bleek geen samenvatting van de wedstrijd, maar een struikelcompilatie die het heersende beeld van de onderschikte sportvrouw bevestigde en zo aan het inferioriteitsdiscours voldeed.

Een periode van mannelijke dominantie

De periode van eind 19^e eeuw tot halverwege de 20^e eeuw kenmerkte zich door een trivialisierende en marginaliserende manier van denken en schrijven over vrouwensport. De door mannen gedomineerde wereld van de wedstrijdsport vond vrouwen niet geschikt om deel te nemen. Dit werd met allerlei argumenten en ideeën ondersteund die samen het inferioriteitsdiscours vormden. Vrouwen moesten er vooral sierlijk en mooi uitzien wat tijdens sportieve activiteit niet het geval was. Ook zou het slecht zijn voor hun lichamelijke gesteldheid, zou het de vruchtbaarheid aantasten en viel sport voor vrouwen op morele gronden niet goed te keuren. Als vrouwen dan de kans kregen om deel te nemen aan een 'mannensport' dan werd dat vaak met weinig gejuich begroet. Toch was er incidenteel wel een auteur die pleitte voor meer sportmogelijkheden voor vrouwen en namen in deze tijd de sportmogelijkheden ook toe. Voornamelijk via de gymnastiek op school, maar er waren ook bepaalde wedstrijdsporten die voor vrouwen algemeen geaccepteerd werden.⁶⁴

⁶⁰ Haagsche post : een Hollands weekblad / onder leiding van S.F. van Oss, 'Vaardigheid der vrouw in sport en spel', *Haagsche post : een Hollands weekblad / onder leiding van S.F. van Oss*, 10 februari 1940.

⁶¹ Haagsche post, 'Vaardigheid der vrouw in sport en spel'.

⁶² Jurryt van de Vooren, *Amsterdam 1928. Het onbekende verhaal van de Nederlandse Olympische Spelen* (Amsterdam 2018) 109.

⁶³ Van de Vooren, *Amsterdam 1928*, 108.

⁶⁴ Stokvis, *De sportwereld*, 36.

Het redeneren vanuit het inferioriteitsdiscours was kenmerkend voor deze periode. Dat de vrouwensport ernstig achterliep op de mannensport valt te verklaren door te kijken naar de positie van de vrouw in de Nederlandse maatschappij. Hoewel de Eerste Feministische Golf leidde tot algemeen kiesrecht voor vrouwen, zou het nog tot de jaren zestig duren voordat het feminisme ook voor verandering zorgde in andere delen van de maatschappij. De vrouwensport was in deze achtergestelde positie geen uitzondering en de grote ontwikkelingen in het schrijven over vrouwensport en het toenemen van sportmogelijkheden vinden dan ook na 1960 plaats. Het discours van waaruit geredeneerd werd in de eerste helft van de twintigste eeuw is nagenoeg zonder uitzondering het inferioriteitsdiscours. Dit terwijl de sportmogelijkheden wel degelijk toenamen, maar die toename weinig invloed had op de mening van auteurs in krantenartikelen over vrouwensport. Vrouwensport kreeg een grotere rol in de Nederlandse maatschappij, maar de kranten bleven onveranderd negatief. De positie van de man in de samenleving was veel sterker dan die van de vrouw. Deze macht die de man had ten opzichte van de vrouw werkte door in het discours in artikelen over vrouwensport in Nederlandse kranten. Een discours dat een product van de mannelijke macht was en tegelijkertijd de mannelijke superioriteit bevestigde en reproduceerde. In de periode van 1965 tot 1980 veranderde dit beeld. De sportmogelijkheden en sociale status van de vrouw groeiden en ook de teneur in de krantenartikelen veranderde meer richting waardering voor de vrouwensport.

Hoofdstuk 2: Een discourswisseling op komst (1965-1980)

Op 20 augustus 1968 liepen de Nederlandse hardlopers Mia Gommers, Tilly van der Made en Ilya Keizer in Sittard een wereldrecord op de 3x800 meter estafette. Op 21 augustus deden meerdere Nederlandse kranten uitgebreid verslag van deze wedstrijd en waren de reacties vanuit de sportmedia bijzonder lovend. *Het Parool* sprak van een “grootse prestatie”, *De Waarheid* sprak over een publiek van “duwende bewonderaars” en *Het vrije volk* over een “magnifieke tijd”.^{65 66 67} De drie Nederlandse lopers hadden de pers duidelijk verrast en op die manier gezorgd voor veel en positieve aandacht voor de vrouwensport. Hoewel dit soort artikelen eind jaren zestig niet de regel waren in Nederlandse sportmedia en het inferioriteitsdiscours nog regelmatig terugkwam, is er vanaf 1965 een verschuiving van het inferioriteitsdiscours naar het gelijkwaardigheidsdiscours zichtbaar. Deze ontwikkeling naar meer gelijkheid in de sportverslaggeving past bij het algehele sociale en culturele klimaat van de jaren zestig en zeventig.

Het beeld van de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw was er een van ingrijpende veranderingen.⁶⁸ In deze tijd ontstond een culturele revolutie die zijn weerga niet kende en voor ingrijpende veranderingen in de Nederlandse maatschappij zorgde. Volgens historicus J.C.H. Blom klopt dit beeld echter niet helemaal. De verandering in stijl van de massamedia zorgde er volgens hem voor dat de berichtgeving vanaf deze jaren vooral op verandering gefocust was. Vaak ging het daarbij om goed nieuws dat een progressieve ontwikkeling van de Nederlandse samenleving aan de lezers tentoonstelde.⁶⁹ Volgens Blom moest dit beeld echter iets worden bijgesteld en waren stabiliteit en continuïteit ook kenmerken van de jaren zestig en zeventig.⁷⁰ Toch ontwikkelde de Nederlandse maatschappij zich in die jaren wel in een rap tempo. De rol en de sociale status van de vrouw in Nederland waren terreinen waar verandering plaatsvond.⁷¹

In dit hoofdstuk kijk ik naar de overgangperiode tussen het inferioriteitsdiscours en het gelijkwaardigheidsdiscours. Binnen het gelijkheidsdiscours wordt ervan uitgegaan dat het niet het lichamelijke onvermogen van de vrouw is dat de deelname aan de sport heeft tegengehouden, maar wordt er op gewezen dat de achtergestelde positie van de vrouw een product is van cultureel-historische trends. Deze overgang voltrekt zich in de periode van 1965 tot 1980, waarin ook op het gebied van vrouwenemancipatie veel ontwikkelingen plaatsvonden. Dit hoofdstuk bekijkt die discourswisseling vanuit de veranderende rol van de vrouw in de samenleving en de grote emancipatoire bewegingen van de Tweede Feministische Golf. Waar in het voorgaande hoofdstuk de discoursanalyse centraal stond, krijgt in dit hoofdstuk het verklaren vanuit de context de meeste aandacht.

Protest op streepjesbehang

Op 27 januari 1972 begaf Joyce Zoon uit Den Haag zich met een aantal rollen streepjesbehang naar het hoofdkantoor van de NOS. Op de blanco achterkant van het behang stonden

⁶⁵ Rien Bal, ‘Atletes liepen grandioos wereldrecord 3 x 800 m’, *Het Parool*, 21 augustus 1968.

⁶⁶ De waarheid, ‘In Sittard lukte de aanval’, *De waarheid*, 21 augustus 1968.

⁶⁷ Henk Lichtendveldt, ‘Sittard jubelt na unieke prestatie’, *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 21 augustus 1968.

⁶⁸ J.E. Ellemers, ‘Nederland in de jaren zestig en zeventig’, *Sociologische gids* 26 (1979) 6, 429-451, aldaar: 431.

⁶⁹ J.C.H. Blom, *Burgerlijk en beheerst. Over Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1996) 240.

⁷⁰ Blom, *Burgerlijk en beheerst*, 240.

⁷¹ N.C. Thijssen, *De jaren zestig herinnerd: over gedeelde idealen uit een linkse periode* (Amsterdam 2012) 12.

duizenden handtekeningen die door Zoon verzameld waren om de media-aandacht voor de vrouwensport in Nederland te vergroten. Ze verweet Studio Sport, een goed bekeken programma van de NOS, “discriminatie van de vrouw in de sport”.⁷² De oorsprong van haar protesten lag in een uitzending van Studio Sport uit 1970 die verslag deed van de wereldtitel schaatsen van Atje Keulen-Deelstra in het Amerikaanse West Allis. Hier werden volgens Zoon slechts “enkele mistige beelden” van uitgezonden op de Nederlandse televisie.⁷³ Ook had de organisatie geen Nederlandse vlag paraat voor Keulen-Deelstra en kon het Wilhelmus niet worden gespeeld, omdat de audio opname niet beschikbaar was gesteld.⁷⁴ Hier ontstond haar vermoeden dat de vrouw in de sportverslaggeving systematisch gediscrimineerd werd.

Een duidelijk voorbeeld van het gelijkheidsdiscours waar Zoon trachtte een gelijke of in ieder geval gelijkere hoeveelheid aandacht voor mannen en vrouwen in de sport te bewerkstelligen. Ook de aandacht van de krant die het publiceerde, *De Tijd*, zou binnen het gelijkheidsdiscours geplaatst kunnen worden. Artikelen als deze hebben immers invloed op de lezers van de krant. De reactie van de NOS, die ook in het artikel genoemd werd, was van een andere aard. Op de vraag waarom de NOS niet wat meer vrouwenschaatsen op televisie was antwoorde een vertegenwoordiger het volgende: “We kunnen de voetballiefhebbers toch niet voor het hoofd stoten.” Op de uitzendtijd voor voetbal zou in dat geval namelijk bezuinigd moeten worden. Een geval van het inferioriteitsdiscours, ook omdat het mannenschaatsen wel degelijk aandacht kreeg van de NOS.⁷⁵ Cijfers over de percentages van de media-aandacht voor vrouwensport uit die tijd zijn niet beschikbaar. Rekening houdend met het gegeven dat de vrouwensport vanaf de jaren zestig alleen maar gegroeid is en ook de top breder is geworden, kan men ervan uitgaan dat vandaag meer media-aandacht is voor vrouwensport dan in de jaren zeventig. In 2016 ging 5% tot 15% van het reguliere sportnieuws over vrouwensport.⁷⁶ Dat aantal zal in de jaren zeventig in ieder geval niet hoger zijn geweest.

Het voorbeeld van Zoon is niet uniek in de jaren zestig en zeventig en sluit aan bij een maatschappelijke tendens die bekend staat als de Tweede Feministische Golf. Deze Tweede Feministische Golf onderscheidde zich van de Eerste door het minder elitaire karakter en het bereiken van grotere delen van de maatschappij.⁷⁷ Een bekende beweging uit die Tweede Feministische Golf, Dolle Mina, drukte haar stempel met publiek activisme dat een groot deel van de Nederlandse bevolking wist te bereiken en te inspireren.⁷⁸ De nadruk bij dit nieuwe feminisme lag onder andere op het recht tot vrije ontwikkeling van de vrouw en gelijke rechten binnen het huwelijk, maar ook gelijke kansen in studie en carrière.⁷⁹ De overgangperiode tussen de twee discoursen valt nagenoeg gelijk met de Tweede Feministische Golf, die duurde van ongeveer 1965 tot 1980. Tussen beide fenomenen is een duidelijke samenhang zichtbaar, aangezien deze beweging van vrouwenemancipatie zich op erg veel terreinen van de samenleving manifesteerde. De bredere culturele transformatie van de jaren zestig, waar de status van de vrouw veranderde heeft ook haar invloed op de

⁷² De tijd : dagblad voor Nederland, ‘Protest op streepjesbehang’, *De tijd : dagblad voor Nederland*, 27 januari 1972.

⁷³ De tijd, ‘Protest op streepjesbehang’.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Elling en Van Ginneken, *Sekse(on)gelijkheid in de sport*, 22.

⁷⁷ Anna Tijsseling, ‘De tweede feministische golf in Nederland. Een historiografische inleiding’, *Leidschrift* 30 (2015) 2, 7-25, aldaar: 11.

⁷⁸ Blom, *Burgerlijk en beheerst*, 241.

⁷⁹ Ibidem.

vrouwensport gehad.⁸⁰ Van grootschalige actievoeren voor meer rechten en waardering voor de vrouw in de sport was misschien geen sprake, maar de emancipatie uit die jaren die zich in andere delen van de maatschappij voltrok, heeft ook op de vrouwensport zijn weerslag gehad.

“Waar rokken komen, verdwijnen broeken”⁸¹

Behalve de bovenstaande voorbeelden van kranten die enthousiast schreven over vrouwensport of vraagtekens stelden bij de beperkte media-aandacht voor vrouwensport, was het inferioriteitsdiscours nog vaak aanwezig in krantenartikelen. De periode van 1965 tot 1980 vormde een overgangperiode waarin het inferioriteitsdiscours in krantenartikelen in frequentie afnam. Interessant aan de aanwezigheid van dit inferioriteitsdiscours was dat het in de beschreven periode vaak tegengesteld is aan de praktijk, waarin vrouwen meer mogelijkheden krijgen om te gaan sporten.

Een voorbeeld hiervan is een stuk over het wereldkampioenschap wielrennen voor vrouwen in het dagblad *De Tijd*, dat in augustus 1967 verscheen.⁸² Het vrouwenwielrennen in Nederland had in de periode voorafgaand aan dit artikel een grote ontwikkeling doorgemaakt, met als hoogtepunt het eerste officiële Nederlands Kampioenschap Vrouwenwielrennen in 1965. Het Polygoonjournaal verwoordde de beslissing van de Nederlandse wielerbond op de volgende manier: “In de wielwereld was lang haar een uitzondering, maar nu niet meer. Want het zwakke geslacht is door de Koninklijke Nederlandse Wielerveding officieel erkend en toegelaten.”⁸³ Het wereldkampioenschap wielrennen voor vrouwen dat in 1967 in Amsterdam werd georganiseerd kon door deze ontwikkelingen rekenen op meer media-aandacht. Toch was van een gelijke beoordeling van mannen en vrouwen in de verslaggeving nog geen sprake. De Russische winnares, Tamara Garkushina, werd in de eerste alinea van het artikel al verweten gebruik gemaakt te hebben van hormoonpreparaten. Want ja, vrouwen waren ten slotte van oorsprong zwak, dus de prestatie die Garkushina even daarvoor had geleverd kon onmogelijk van natuurlijke aard zijn.⁸⁴ Een interessante discrepantie, die laat zien dat discours en praktijk hier elkaar niet aanvullen, maar eerder tegenspreken. Het discours van waaruit geredeneerd werd is het inferioriteitsdiscours, dat achterliep ten opzichte van stijgende kansen voor de vrouwelijke wielrenners in Nederland.

Deze tegenstelling tussen discours en praktijk kwam vaker voor in Nederlandse kranten van rond die tijd. In 1971 was een advertentie van koffie- en theeproducent Douwe Egberts terug te vinden in een aantal Nederlandse kranten, zoals *Het Parool*, *De Volkskrant* en de *Leeuwarder Courant*.^{85 86 87} Hoofdpersoon in de advertentie was Piet Keizer, een befaamd linksbuiten van Ajax. Keizer vertelde in de advertentie over het nut van thee tijdens de rust van een voetbalwedstrijd met het doel het imago van thee als vrouwendrank bij te stellen. Dat doet hij door de te vertellen hoe heerlijk hij thee wel niet vindt, en af te sluiten met de

⁸⁰ Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek*, 2-3.

⁸¹ Karel Passier, ‘Opkomst van damesvoetbal kan de afgang van mannenvoetbal betekenen’, *De Telegraaf*, 21 maart 1973.

⁸² Frans Nypels, ‘Tamara Garkushina bekroont Russische aanpak vrouwensport’, *De tijd : dagblad voor Nederland*, 25 augustus 1967.

⁸³ NOS wielrennen, “Geen forse meisjes, maar sportieve verschijningen” (versie 1 juli 2015), <https://nos.nl/artikel/2044554-geen-forse-meisjes-maar-sportieve-verschijningen.html> (19 maart 2020).

⁸⁴ Nypels, ‘Tamara Garkushina’.

⁸⁵ Het Parool, ‘Piet Keizer: “Overall thee, waar we ook spelen”’, *Het Parool*, 29 april 1971.

⁸⁶ De Volkskrant, ‘Piet Keizer: “Overall thee, waar we ook spelen”’, *De Volkskrant*, 29 april 1971.

⁸⁷ Leeuwarder Courant : hoofdblad van Friesland, ‘Piet Keizer: “Overall thee, waar we ook spelen”’, *Leeuwarder Courant : hoofdblad van Friesland*, 29 april 1971.

volgende quote: “Thee een vrouwendrank? Is voetballen een vrouwensport?”⁸⁸ Het antwoord op deze retorische vraag laat zich raden.

De beschreven advertentie doet vermoeden dat voetbal begin jaren '70 een sport was die nauwelijks door vrouwen beoefend werd. Een artikel van *De Telegraaf* uit 1973 sprak dit echter tegen. Het artikel gaat over een symposium in Den Bosch waar door mannen gediscussieerd werd over de spelregels van het vrouwenvoetbal. Op dat moment deden er 10.000 vrouwen in Nederland aan voetbal, verspreid over 600 voetbalclubs. De auteur, Karel Passier, schetste in zijn inleiding een beeld van het vrouwenvoetbal als een sport die in Nederland erg populair was. Een van de sprekers op het symposium, Professor Rijdsdorp, zag de opkomst van het vrouwenvoetbal zelfs als een bedreiging voor voetballende mannen: “De sterke opkomst van het vrouwenvoetbal kan een afgang van het mannenvoetbal betekenen.”⁸⁹ Dit zette hij kracht bij door het in die tijd schijnbaar bekende gezegde “waar rokken komen, verdwijnen broeken” nog maar eens te herhalen.⁹⁰

Het verschil tussen de advertentie van Piet Keizer en bovenstaand artikel uit *De Telegraaf* kan mogelijk niet groter. De advertentie doet vermoeden dat voetbal nauwelijks door vrouwen gespeeld werd, maar de cijfers uit het artikel geven een heel ander beeld. Er deden dusdanig veel vrouwen aan voetbal dat er oprechte zorgen zijn over de toekomst van het mannenvoetbal. Schijnbaar was het idee dat een sport zowel onder mannen als onder vrouwen populair kon zijn niet van die tijd. De beschreven twee artikelen zijn kenmerkend voor deze periode van discoursverandering. Het discours van waaruit geredeneerd werd is nog het inferioriteitsdiscours, maar de praktijk lijkt hierop vooruit te lopen. Begin jaren zestig begon het vrouwenvoetbal aan populariteit te winnen in het Zuiden van Nederland en in de jaren zeventig volgde de rest van het land.⁹¹ Dat het daarmee geaccepteerd was of direct werd opgenomen in de Nederlandse (amateur)voetbalcultuur was niet het geval. Ruim twintig jaar later, in 1992, kon een scheidsrechter nog weigeren een wedstrijd tussen twee vrouwenelftallen te fluiten omdat hij het “onesthetisch” vond.⁹² Wel vindt er vanaf de jaren zestig een grote ontwikkeling in het vrouwenvoetbal plaats en stijgt de deelname enorm. Het discours veranderde traag maar zeker mee.

Naarmate de jaren zeventig vorderden namen de krantenartikelen over vrouwensport waar vanuit het gelijkheidsdiscours geredeneerd werd toe. Eind jaren zeventig werd het discours dominant en is een grote verandering ten opzichte van de voorgaande decennia zichtbaar. Een voorbeeld van een artikel dat vanuit het gelijkheidsdiscours redeneerde is uit *De Volkskrant* afkomstig en gepubliceerd in april 1976. Daarin is de Australische dokter K.F. Dyer aan het woord, die voorspelde dat als de ontwikkeling van de vrouwensport in dit tempo door zou gaan, mannen en vrouwen in de toekomst dezelfde prestaties zullen leveren. Ook voorspelt hij dat er steeds meer sporten voor vrouwen toegankelijk zouden worden.⁹³ Deze voorspellingen komen deels uit en laten een interessante trend zien. Het beeld dat vrouwen ‘het zwakke geslacht’ waren werd genuanceerd of bijgesteld en er is meer oog voor andere oorzaken voor de achtergestelde sportontwikkeling van de vrouw. Dyer stelde dat dat te maken had met bepaalde sociale factoren die voor deze achterstand hebben gezorgd.⁹⁴ Dit is

⁸⁸ Het Parool, ‘Piet Keizer’.

⁸⁹ Passier, ‘Opkomst van damesvoetbal’.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Derks, ‘Nette vrouwen zweten niet’, 52.

⁹² Ibidem, 53.

⁹³ Hans van Wissen, ‘Verschil’, *De Volkskrant*, 5 april 1976.

⁹⁴ Van Wissen, ‘Verschil’.

een belangrijk kenmerk van het gelijkwaardigheidsdiscours en ook van het gelijkheidsdiscours van Pirinen.⁹⁵

Vrouwensport op weg naar gelijkwaardigheid

Waar er in de periode van eind 19^e eeuw tot halverwege de 20^e eeuw duidelijk sprake was van het inferioriteitsdiscours in de verslaggeving van de vrouwensport, kwam hier halverwege de jaren zestig langzamerhand verandering in. Krantenartikelen zochten naar andere redenen voor de achterstand van de vrouw in de (top)sport en focusten niet alleen meer op fysieke inferioriteit ten opzichte van de man. Toch was er niet plotseling sprake van een discoursverandering en een breuk met het verleden. De verandering in praten en denken over vrouwensport kwam geleidelijk en is sterk beïnvloed door de Tweede Feministische Golf. Een door Fairclough beschreven fenomeen, waarin het ontstaan van een discours sterk samenhangt met de maatschappij of samenleving waarin dat discours ontstaat.⁹⁶ De Tweede Feministische Golf was een gebeurtenis in de Nederlandse geschiedenis die ook voor de ontwikkeling van de vrouwensport cruciaal is gebleken. Toch is deze verandering in discours ook eind jaren zeventig nog niet in alle delen van de sportverslaggeving zichtbaar. Op dat moment heeft zich echter wel een discoursverandering voltrokken: het inferioriteitsdiscours is niet meer dominant. Het discours dat wel dominant is en de vrouwensportverslaggeving in de jaren na 1980 zal domineren is het gelijkwaardigheidsdiscours.

In het begin van dit hoofdstuk was het duidelijk dat praktijk en discours niet gelijk liepen. Waar er al veel meer vrouwen aan sport deden en ze ook in de topsport beter vertegenwoordigd waren, waren de media-aandacht en de teneur van de artikelen nog veelal dezelfde. Vrouwen hoorden immers niet aan veel sporten te doen, en de verslaggeving was minimaal. De structurele ontwikkelingen van de vrouwensport hadden hun effect op de werkelijkheid van de sportverslaggeving nog niet gehad. Naarmate de jaren zeventig vorderden leek de verslaggeving langzaam maar zeker weer in de buurt te komen van de praktijk. Hoewel emancipatiebewegingen als Dolle Mina zich niet rechtstreeks richtten op de vrouwensport of de positie van de vrouw in de sport, betekende deze periode wel degelijk dat de kansen voor vrouwen in de sport toenamen en op die manier hun weerslag op het discours hadden. Socioloog Ruud Stokvis schreef in zijn boek *De Sportwereld* dat vanaf de jaren zestig vrouwensport een grote ontwikkeling doormaakt. Steeds meer sportclubs kregen een vrouwenafdeling en het aanbieden van sport op school had ook een positieve invloed op de sportparticipatie van vrouwen. Wat volgens hem echter opviel, was dat vrouwen slechts aan een beperkt aantal sporten deelnamen.⁹⁷ De discoursverandering heeft zich op dat moment niet in alle takken van de sport voltrokken. In de jaren hierna zien we ook dat beeld langzaam maar zeker wat bijdraaien.

⁹⁵ Pirinen, 'Catching up with men?', 240.

⁹⁶ Fairclough, 'Approaches to discourse analysis', 11-12.

⁹⁷ Stokvis, *De sportwereld*, 39.

Hoofdstuk 3: Het gelijkheidsdiscours krijgt vaste voet aan de grond (1980-1999)

Op 2 februari 1987 meldde de Nederlandse krant *De Waarheid* het volgende: “Elke dag worden de vrouwen weer tweede op de sportpagina’s. Van de aandacht van de media gaat slechts vijftien procent naar de vrouwen, zo bleek vrijdag op de studiedag “vrouwen in de sport””.⁹⁸ Dit stuk is afkomstig van de voorpagina van die dag. Omdat normaal gesproken slechts 15 procent van al het sportnieuws over vrouwensport ging en dit nieuws vaak op een minder prominente plek in de krant staat, besloot *De Waarheid* dat bij deze uitgave anders te doen. Midden op de voorpagina stond een foto van een ver springend meisje, met daaronder uitleg over de keuze om in deze editie van de krant meer aandacht aan vrouwensport te besteden dan gebruikelijk was. Op pagina’s vier en vijf van de krant ging het namelijk alleen maar over vrouwensport en niet alleen over de bekende sportvrouwen. Op pagina vier stond de bekende Fanny Blankers-Koen met een groot artikel over haar atletiekvereniging. Maar op diezelfde pagina was er ook aandacht voor Nina van Roeden, de Nederlands kampioene kickboksen. Een divers aanbod aan verschillende vrouwensporten, waarvan sommigen nog niet tot het grote publiek waren doorgedrongen.⁹⁹

Positieve aandacht voor de vrouwensport was in de periode van 1965 tot 1980 al zichtbaar in Nederlandse kranten. Dit stuk uit *De Waarheid* ging echter nog een stap verder door de ongelijke mediarepresentatie tussen mannen- en vrouwensport aan de kaak te stellen en openlijk te bekritisieren. En hoewel positieve aandacht voor vrouwensport al vaker zichtbaar was, was in de twee voorgaande hoofdstukken en tijdsperiodes een voorpagina als deze ondenkbaar geweest. Het benadrukken van de ongelijke (media)behandeling van mannen en vrouwen in de sport is een aspect van het gelijkwaardigheidsdiscours dat in deze periode dominant was. Gelijke media-aandacht is immers van belang om gelijkwaardigheid tussen de mannen- en vrouwensport te creëren. Dit hoofdstuk behandelt de drie belangrijkste thema’s van ongelijkheid die auteurs in krantenartikelen over vrouwensport aan de kaak stellen. Deze thema’s zijn de ongelijke sportmogelijkheden tussen mannen en vrouwen, de ongelijke media-aandacht tussen mannen-en vrouwensport en de kloof in salaris en sponsorinkomsten. Deze drie onderwerpen zullen aan de hand van context en cijfermatige ontwikkelingen beschouwd worden.

Vrouwensport in een tijd van conservatieve dominantie

De ‘lange jaren zestig’ eindigden in 1977 met de val van het kabinet-Den Uyl. De mentaliteit van hervormen en veranderen maakte volgens Wielenga plaats voor “nuchterheid, realisme en pragmatisme”.¹⁰⁰ Waar Blom stelde dat het beeld van de jaren zestig en zeventig niet alleen gedomineerd werd door ingrijpende culturele en maatschappelijke verandering, maar vooral continuïteit kende met de periode daarvoor, was dat hier ook enigszins het geval.¹⁰¹ Het was niet plotseling gedaan met de revolutionaire manier van denken in de jaren tachtig. In de late jaren zeventig en de vroege jaren tachtig ontstonden er nieuwe sociale bewegingen, onder andere tegen het abortusbeleid van Van Agt.¹⁰²

⁹⁸ De waarheid, ‘Sportvrouw is eeuwige tweede’, *De waarheid*, 2 februari 1987.

⁹⁹ *De waarheid*, 2 februari 1987 pagina 4 en 5.

¹⁰⁰ Wielenga, *Nederland in de twintigste eeuw*, 283.

¹⁰¹ Blom, *Burgerlijk en beheerst*, 240.

¹⁰² Wielenga, *Nederland in de twintigste eeuw*, 285.

In dit klimaat van enerzijds actievoeren en anderzijds van een betrekkelijke maatschappelijk rust ten opzichte van het voorgaande decennium, publiceerden Mieke Beuse en Marja van Gestel in 1983 het boek *Vrouwensport een mannenzaak. Een verkenning van de positie van de vrouw in de sport*.¹⁰³ In dit boek beschreven Beuse en Van Gestel de actuele situatie rondom de vrouwensport in Nederland. Zij kwamen tot de conclusie dat de vrouwensport ernstig achterliep ten opzichte van de ontwikkeling van de mannensport. De argumenten die in voorgaande hoofdstukken in krantenartikelen al voorbij kwamen zagen zij nog steeds terug in vooroordelen over de vrouwensport anno 1983. Deze argumenten waren onder andere dat vrouwensport vermannelijkt, dat het schadelijk is voor de voortplantingsfuncties van vrouwen, dat vrouwen op grond van fysiologische en anatomische eigenschappen ongeschikt zouden zijn voor het beoefenen van een aantal takken van sport, dat vrouwen niet de juiste mentaliteit bezitten om aan sport te doen en dat sport simpelweg onfatsoenlijk is voor vrouwen.¹⁰⁴ Argumenten die ook in deze periode zo nu en dan nog in krantenartikelen te vinden waren.^{105 106 107 108} Ook kwamen Beuse en van Gestel tot de conclusie dat er meer vrouwen aan sport wilden doen dan er daadwerkelijk aan sport deden, dat maar 13% van de vrouwen aan wedstrijdsport deed tegenover 24% van de mannen, en dat bestuursfuncties binnen sportorganisaties zelden tot nooit door vrouwen vervuld werden.¹⁰⁹ De vrouwensport leek met recht een mannenzaak genoemd te worden.

De schrikbarende praktijk van de vrouwensport in 1983 die door Beuse en Van Gestel geschetst werd, sluit niet aan bij het gelijkheidsdiscours dat ik in deze periode dominant werd. Dat discours had een andere lading dan wat de praktijk van de vrouwensport suggereerde. In plaats van dat er opiniestukken verschenen over sporten die niet geschikt zouden zijn voor vrouwen, gingen die stukken nu veelal over de gebrekkige aandacht voor vrouwensport. De toon van de stukken veranderde van een negatieve minachting voor de vrouwensport naar een meer positieve waardering. Ook spoorden auteurs regelmatig andere schrijvers aan om meer over vrouwensport te publiceren of op een andere toon over vrouwensport te schrijven. Het gelijkheidsdiscours, waarin geredeneerd wordt vanuit gelijkheidsprincipes voor mannen en vrouwen in de sport en verschillen in de ontwikkeling van de mannen- en vrouwensport vooral aan culturele aspecten te wijten is, werd dominant in de jaren tachtig en negentig.¹¹⁰ Auteurs schreven meer vanuit het idee dat vrouwen dezelfde sportmogelijkheden moeten hebben als mannen en minder vanuit het idee van mannelijke superioriteit.

Het ontbreken van gelijke sportkansen voor vrouwen

Om de vrouwensport een gelijke plaats in de samenleving te geven, is het van belang dat het niet constant wordt vergeleken met de mannensport. Vrouwensport moet op zichzelf gezien en beoordeeld worden. Het *Nederlands Dagblad* van juli 1989 publiceerde een stuk over de vrouwensport, waarin de auteur van het stuk het volgende stelde: "Mannen- en vrouwensport zijn geen gelijkwaardige grootheden, al worden in de sport gelijkheid en gelijkwaardigheid vaak nog als synonieme begrippen gezien."¹¹¹ De auteur van dit stuk redeneerde vanuit het

¹⁰³ Beuse en Van Gestel, *Vrouwensport een mannenzaak*.

¹⁰⁴ Ibidem 14.

¹⁰⁵ Harry ten Asbroek, 'Mieke zet zichzelf en concurrentie in hemd', *Het Parool*, 2 juli 1984.

¹⁰⁶ Hans van Wissen, 'Sportbestuur ziet vrouw meer als 'excuustruus'', *De Volkskrant*, 27 juni 1986.

¹⁰⁷ Lars Kuipers, 'Statistische onzin', *Leeuwarder Courant : hoofdblad van Friesland*, 14 januari 1992.

¹⁰⁸ Peter de Jonge, 'Keizer Karel korfbalt', *NRC Handelsblad*, 18 november 1991.

¹⁰⁹ I Beuse en Van Gestel, *Vrouwensport een mannenzaak*, 25.

¹¹⁰ Pirinen, *Catching up with men?*, 240.

¹¹¹ *Nederlands Dagblad*, 'Vrouwensport: gratie maakt plaats voor prestatie', *Nederlands dagblad*, 6 juli 1989.

gelijkheidsdiscours en ging in tegen het inferioriteitsdiscours. Waar binnen het inferioriteitsdiscours vrouwen en mannensport wel met elkaar vergeleken worden en hier conclusies uit worden getrokken, is dit in het gelijkheidsdiscours niet het geval. De vrouwensport werd op zich gezien, de vrouwelijke atleten met elkaar vergeleken en niet met mannen, zodat hun prestaties op eenzelfde manier gewaardeerd konden worden. Een ontwikkeling in de sportverslaggeving die zich nog niet eerder had voorgedaan.

In deze periode ontstond er ook meer weerstand tegen het idee dat bepaalde sporten alleen voor mannen geschikt zouden zijn. Voetbal werd altijd beschouwd als zo'n sport, maar daar kwam in deze tijd verandering in. Omdat voetbal altijd de populairste sport onder Nederlanders was en tegelijkertijd een sport waarin mannen in hoge mate dominant waren, is dit een revolutionaire ontwikkeling te noemen. In Juli 1980 verscheen in *Trouw* een stuk dat zich afzette tegen het voetbal als een sport voor mannen alleen. De auteur van het stuk, Loes Smit, verbaasde zich erover dat voor de wet alle beroepen gelijk moesten zijn, maar dat die gelijkheid in het voetbal nog ver te zoeken was.¹¹² Het idee dat vrouwenbenen te rank en te elegant zouden zijn om tegen een bal te trappen, was volgens Smit een ouderwets idee waar de samenleving nodig vanaf moest. Dit ging in tegen het door Beuse en Van Gestel genoemde vooroordeel dat vrouwen op grond van fysiologische en anatomische eigenschappen niet geschikt zijn om bepaalde sporten te beoefenen.¹¹³ De media van deze tijd deden hun best dit stigma te doorbreken. De praktijk van de jaren tachtig en negentig laat ook zien dat de deelname van vrouwen in nagenoeg alle takken van sport stelselmatig is toegenomen. Voetbal vormde hier zeker geen uitzondering op.¹¹⁴ De praktijk van discoursverandering en de praktijk van daadwerkelijk meer sportkansen voor vrouwen komen hier overeen.

De beperkte media-aandacht voor vrouwensport

Een door Beuse en Van Gestel uitgevoerd media-onderzoek in 1983 liet zien hoe het precies gesteld was met de media-aandacht voor de vrouwensport in Nederland. Acht kranten en dagbladen werden een maand lang onderzocht en al het sportnieuws werd in de categorie mannensport, vrouwensport of algemene sport geplaatst. *Trouw* had het grootste aandeel in nieuws over vrouwensport met 15% van de tekst, 16% van de koppen en 13% van de foto's besteed aan de vrouwensport. De *Telegraaf* scoorde het minst met 4% van de tekst, 2% van de koppen en 2% van de foto's besteed aan vrouwensport. De meeste kranten schommelden hier ergens tussenin, hoewel *Trouw* een positieve uitschieter op de regel was en daar geen andere krant bij in de buurt kwam.¹¹⁵ Bevindingen die het in deze scriptie geschetste beeld van de ongelijke media-aandacht tussen mannen- en vrouwensport bevestigen.

Deze ongelijke verdeling in de nieuwsvoorziening tussen mannen- en vrouwensport was iets dat ook in de media van de jaren tachtig en negentig niet onopgemerkt bleef. Een toenemend aantal artikelen over vrouwensport ging in op deze ongelijke verdeling en bekritiseerde kranten om hun redactionele keuzes. In een artikel van *de Volkskrant* uit 1983 had journalist Paul Demelinne kritiek op de verslaggeving van de vrouwensport. Hij stelde dat er alleen uitslagen van vrouwenwedstrijden in de krant geplaatst werden "als het advertentievolume het toelaat".¹¹⁶ Verslagen van vrouwenwedstrijden kwamen al helemaal nooit voor, ook niet als vrouwen internationaal beduidend beter presteerden dan hun

¹¹² Loes Smit, 'mannensport', *Trouw*, 16 juli 1980.

¹¹³ Beuse en Van Gestel, *Vrouwensport een mannenzaak*, 14.

¹¹⁴ Derks, 'Nette vrouwen zweten niet', 54.

¹¹⁵ Beuse en Van Gestel, *Vrouwensport een mannenzaak*, 48.

¹¹⁶ Paul Demelinne, 'Vrouwvriendelijk', *De Volkskrant*, 27 augustus 1983.

mannelijke tegenhangers.¹¹⁷ Ook in een interview in de *Telegraaf* uit 1986 kwam dit onderwerp aan bod. Geïnterviewde is mevrouw M.A. Herben-Stribos, voorzitter van de commissie Vrouw en Sport en lid van het Nederlands Olympisch Comité. Volgens haar moest er “wel iets heel opzienbarends gebeuren wil een vrouw het sportnieuws halen.”¹¹⁸ Een trend die we ook in voorgaande decennia zagen en die dus in de jaren tachtig en negentig nog actueel was.

Ondanks de beperkte media-aandacht voor vrouwensport, was de aandacht die de media eraan besteedden veelal positief. Op 31 januari 1989 werd het Provinciaal Platform Vrouw en Sport Friesland opgericht. Het doel van het Platform was de ondergewaardeerde positie van de vrouw in de sport en de sportmedia te verbeteren. Een jaar na dato deed de *Leeuwarder Courant* verslag van de bevindingen van het platform. De conclusie die zij trokken leek sterk op die van Beuse en Van Gestel. Zeventig tot tachtig procent van alle sportverslaggeving ging over mannensport. De rest over ofwel vrouwensport of algemeen sportnieuws.¹¹⁹ Wat het Platform echter ook concludeerde, was dat de representatie van de vrouw in sportnieuws een stuk minder negatief was dan ze op voorhand gedacht hadden.¹²⁰ Van het inferioriteitsdiscours was begin jaren negentig dus aanzienlijk minder sprake dan eerder het geval was. Toch bestond dit discours nog wel in krantenartikelen uit die tijd. In een editie van *Het Parool* uit mei 1990 stelde de auteur dat vrouwensport terecht weinig media-aandacht kreeg: “alsof de vrouwensport serieus wordt genomen, wanneer de pers zich plotseling uit medelijden gaat buigen over het koekhappen voor meisjes.” Een commentaar als deze mag echter als uitzondering beschouwd worden in de sportverslaggeving van de jaren tachtig en negentig.

Cijfers als die van Beuse en Van Gestel en die van het Provinciaal Platform Vrouw en Sport Friesland laten een realiteit zien die niet aansluit op de discoursverandering in de krantenartikelen. Die krantenartikelen suggereren een omslag in het denken over vrouwensport, waar mannelijke superioriteit niet langer dominant is. Daarbij zou meer media-aandacht voor vrouwensport horen, maar in praktijk komt dat eigenlijk nauwelijks uit. Het debat loopt hier voor op de realiteit, die van de progressieve mediaontwikkelingen weinig lijkt te merken.

Sponsoring en inkomsten

Een ander punt van kritiek dat in deze jaren uit de media naar voren kwam is de grote kloof in inkomsten tussen mannelijke en vrouwelijke sporters. Ook naar de organisatie van sportevenementen voor vrouwen ging vanuit de sportbonden veel minder geld dan er voor mannen beschikbaar werd gesteld. In een artikel in *De Telegraaf* uit 1986 sprak de voorzitter van de Amsterdamse damesatletiekvereniging ADA zich hierover uit. De aanleiding was de Europacupfinale die dat jaar in Amsterdam moest plaatsvinden. Vanuit de Nederlandse Atletiekunie kwam er slechts een zeer beperkt bedrag vrij voor de huisvesting van internationale atleten, veel minder dan voor de mannen ter beschikking zou worden gesteld.¹²¹ In een ander artikel van *De Telegraaf* van een maand later, werden vraagtekens gesteld bij de bonus van een tennistoernooi eerder dat jaar. Daar kreeg de mannelijke winnaar

¹¹⁷ Demelinne, ‘Vrouwonvriendelijk’.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Siebe Annema, ‘Positie van vrouw in de sport is zichtbaar gemaakt’, *Leeuwarder Courant*, 27 maart 1990.

¹²⁰ Annema, ‘Positie van vrouw in de sport is zichtbaar gemaakt’.

¹²¹ De Telegraaf, ‘Sobere Europacup-finale ADA’, *De Telegraaf*, 27 mei 1986.

15.000 gulden bijgeschreven, terwijl de winnende vrouw met slechts 5.000 gulden genoeg moest nemen.¹²²

In de jaren tachtig en negentig boden kranten een podium aan mensen die dit soort ongelijkheden publiekelijk aan wilden kaarten. Journalisten stelden deze misstanden aan de kaak en wilden met hun artikelen verandering bewerkstelligen. Een goed voorbeeld van redeneren uit het gelijkheidsdiscours, waar niet alleen over gelijke sportkansen van mannen en vrouwen wordt geschreven en nagedacht, maar ook gelijke beloningen een thema zijn. Wat hier opvalt is dat de praktijk van de vrouwensport nog erg redeneerde vanuit het inferioriteitsdiscours. De voorzitters van sportbonden en de beleidsmakers hielden behoorlijk vast aan de ongelijke verdeling tussen mannen- en vrouwensport. Het geldbedrag dat op een toernooi verdiend kon worden was voor mannen veel groter, en zoals het voorbeeld hierboven laat zien had de Nederlandse Atletiekunie überhaupt al minder interesse om geld uit te geven aan een internationaal toernooi voor vrouwenatletiek. Waar in het eerste hoofdstuk de media eigenlijk achterliepen op de praktijk, lijkt hier het tegenovergestelde aan de hand. De praktijk loopt hier achter op de journalistiek die graag meer gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de Nederlandse sportwereld zou zien.

Gelijkheid in de sportverslaggeving

In het vorige hoofdstuk was een verandering van het discours zichtbaar. Het inferioriteitsdiscours verloor terrein op het gelijkheidsdiscours dat eind jaren tachtig dominant leek te zijn geworden. In de jaren tachtig en negentig was dit inderdaad het geval en is het aantal artikelen dat redeneert vanuit het gelijkheidsdiscours dominant. In dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat de sportjournalistiek langzamerhand steeds meer vragen begon te stellen over de achtergestelde positie van de vrouw in de sport en in de sportverslaggeving. Journalisten vroegen zich af waarom vrouwen minder verdienen dan mannen en waarom sommige sporten niet geschikt zouden zijn voor vrouwen. Ook zijn er veel stukken verschenen van journalisten die kritisch waren op de Nederlandse media: het aantal artikelen over vrouwensport was ontzettend klein ten opzichte van het aantal artikelen over mannensport.

In deze periode kwam een einde aan de systematische negatieve verslaggeving van de vrouwensport. Dit uitte zich in artikelen over vrouwensport waarin de vrouw niet langer negatief geportretteerd werd, maar haar prestaties meer op zich gezien werden. Een belangrijk kenmerk van het gelijkheidsdiscours, dat zich toelegt op gelijke sportmogelijkheden voor mannen en vrouwen en culturele vooroordelen als oorzaak ziet van de achtergestelde positie van de sportvrouw, werd in deze artikelen gehanteerd. Toch was er van gelijkheid in de media-aandacht voor mannen- en vrouwensport nog geen sprake in deze tijd. Die ongelijkheid werd geadresseerd in opiniestukken in kranten en dagbladen, waarin de auteurs pleitten voor een gelijkere verdeling. De drie hierboven geschetste voorbeelden van debatten over meer sportmogelijkheden voor vrouwen, het aandeel vrouwensport in de sportmedia en de verdiensten van sportvrouwen hadden allemaal een andere relatie met de praktijk. Auteurs pleitten voor meer gelijke sportkansen en deze namen ook enigszins toe in de jaren tachtig en negentig. Waar in eerdere perioden de praktijk van toegenomen sportmogelijkheden voor vrouwen de journalistiek beïnvloedde is daar in deze periode geen sprake van. De andere twee voorbeelden hadden een nog minder directe relatie met de praktijk en liepen voor op de realiteit. Het aandeel vrouwensport in de sportmedia was minimaal en mannelijke sporters

¹²² Hanneke Peters, 'Emancipatie in de sport kwestie van lange adem', *De Telegraaf*, 25 juni 1986.

verdienden een veelvoud van het bedrag dat vrouwen in de sport ontvingen. Het progressieve gelijkwaardigheidsdiscours dat in artikelen over vrouwensport gehanteerd werd, was de conservatieve realiteit van de vrouwensport in Nederland vooruitgesneld.

Conclusie

“De NOS is een A-merk, geen speeltuinvereniging”, antwoordde hoofdredacteur sport van de NOS Maarten Nooter toen de Volkskrant hem vroeg waarom er geen vrouwen in de studio te vinden zijn.¹²³ Na het in de inleiding beschreven zo succesvolle EK vrouwenvoetbal van 2017 ontstond er in de Nederlandse media een discussie over het geringe aantal aanwezige vrouwelijke voetbalanalisten in de studio van de NOS. Het vrouwenvoetbal won enorm aan populariteit onder kijkers en voetballiefhebbers, maar werd uitsluitend door mannen geanalyseerd. Met een (ex-) voetbalster aan tafel zitten om over het vrouwenvoetbal te praten gebeurde niet. NOS chef sport Maarten Nooter reageerde in een ander artikel in *Trouw* op de ophef die ontstaan was na zijn uitspraak en de geringe aandacht voor vrouwensport in het algemeen. Volgens hem hanteerde de NOS het principe “hoe beter de prestaties, hoe meer aandacht”.¹²⁴ Vrouwen in de sport zouden dus beter moeten gaan presteren voor ze de sportpagina’s haalden. Vrouwelijke analisten waren er simpelweg nauwelijks en het was niet aan de NOS hen op te leiden. Het vrouwenvoetbal mocht een gigantisch succes geweest zijn voor de Nederlandse omroepen, blijvende verandering had het niet bewerkstelligd.

In deze scriptie heb ik onderzoek gedaan naar discoursveranderingen in Nederlandse krantenartikelen over vrouwensport. Daarbij heb ik me afgevraagd waarom het discours in Nederlandse krantenartikelen over vrouwensport veranderde en wat de invloed van het discours op de praktijk is geweest en andersom. Uit dit onderzoek kwamen uiteindelijk drie tijdsperiodes naar voren waarin een bepaald discours dominant was of er juist een verandering in het discours optrad.

Het eerste hoofdstuk beschrijft de periode van 1895 tot 1965 waarin het inferioriteitsdiscours dominant was. Dit inferioriteitsdiscours kenmerkte zich door vrouwensport te trivialisieren en te marginaliseren en het op die manier als minderwaardig ten opzichte van de mannsport te presenteren. Het tweede hoofdstuk beschrijft de periode van 1965 tot 1980, waarin een discoursverandering plaatsvindt. Het inferioriteitsdiscours verliest dominantie en zijn plaats wordt ingenomen door het gelijkwaardigheidsdiscours. In het derde en laatste hoofdstuk heeft het gelijkwaardigheidsdiscours een dominante positie verworven. Binnen dit discours wordt niet uitgegaan van het lichamelijk onvermogen van de vrouw, maar worden de verschillen in sportmogelijkheden benaderd en bestreden vanuit het idee dat ze sociaal en cultureel geconstrueerd zijn.

Deze veranderingen in discours zijn tot stand gekomen door veranderingen in de Nederlandse maatschappij van de twintigste eeuw. In de eerste helft van de twintigste eeuw veranderde er niet zoveel aan het discours van waaruit geschreven werd. Ontwikkelingen als de Eerste Feministische Golf richtten zich niet op de vrouwensport en zorgden niet voor verandering. De mannelijke macht in de samenleving werd hierdoor niet dusdanig beïnvloed dat dit zijn weerslag had op de sportverslaggeving. Toen de Tweede Feministische Golf plaatsvond in de jaren zestig en zeventig kwam hier echter wel verandering in. Het bleek een katalysator voor ontwikkelingen van de sportmogelijkheden en een ommekeer in het discours van waaruit over vrouwensport werd geschreven. Deze periode had een blijvend effect op de

¹²³ Martine Prange, ‘NOS-voetbal, waar blijven de vrouwen?’ (versie 3 juli 2018), <https://www.trouw.nl/opinie/nos-voetbal-waar-blijven-de-vrouwen~b1b61e5c/> (19 Maart 2020).

¹²⁴ Maarten Nooter, ‘De NOS neemt vrouwen in de sport niet serieus? Nonsens!’ (versie 7 juli 2018), <https://www.trouw.nl/opinie/de-nos-neemt-vrouwen-in-de-sport-niet-serieus-nonsens~b6c11b9d/> (19 maart 2020).

verslaggeving van de vrouwensport en na 1980 zet het gelijkwaardigheidsdiscours in krantenartikelen door.

Interessant is dat praktijk en discours vaak niet gelijk liepen. In de periode van 1895 tot 1965 deden zich allerlei ontwikkelingen voor in de sportmogelijkheden voor vrouwen, maar het discours bleef in die periode onveranderd het inferioriteitsdiscours. De praktijk liep hier voor op het discours. Het discours was in deze tijd een product van een macht die begon te wankelen. Toen de Tweede Feministische Golf plaatsvond trad er dan ook een discoursverandering op. Een duidelijk voorbeeld van het ontstaan van een nieuw discours in een veranderende samenleving. Na 1980 was de situatie andersom. Auteurs die redeneerden vanuit het gelijkwaardigheidsdiscours pleitten voor meer sportmogelijkheden voor vrouwen en een meer gelijkwaardige behandeling van vrouwelijke sporters in praktijk en media. De praktijk ontwikkelde zich echter trager dan het discours. Het verschil tussen het begin en het einde van de twintigste eeuw is groot. De sportmogelijkheden voor vrouwen zijn eind jaren negentig veel groter dan honderd jaar eerder en ook het discours heeft een grote verandering doorgemaakt. Van gelijkheid of gelijkwaardigheid is er nog niet in alle facetten van de sportwereld sprake, maar ondanks bestaande ongelijkheden hebben vrouwen een positie in de sportwereld veroverd. Na de millenniumwisseling zette dit gelijkwaardigheidsdiscours door, maar bleef de vrouwensport ondanks dat achter in de ontwikkeling. Uit een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid uit 2016 bleek dat van gelijkheid tussen mannen- en vrouwensport ook op dat moment geen sprake was.¹²⁵

Zoals in het voorwoord beschreven, is het onderzoek dat ik heb uitgevoerd niet het onderzoek dat ik in eerste instantie voor ogen had. Dat onderzoek, naar de geschiedenis van geslachtstests in de Nederlandse vrouwensport, heb ik niet kunnen uitvoeren vanwege een gebrek aan bronmateriaal. Daarom heb ik besloten een onderzoek te starten naar discourses in Nederlandse krantenartikelen over vrouwensport. Een onderzoek dat veel zegt over de ontwikkeling van en waardering voor de vrouwensport in Nederland en daarmee bijdraagt aan de Nederlandse sportgeschiedenis en de vrouwengeschiedenis van de twintigste eeuw. Om een goed beeld van deze ontwikkeling te krijgen, is het van belang te weten hoe men naar vrouwensport keek. Iets waar het door mij uitgevoerde onderzoek aan bijgedragen heeft. Het zegt veel over de positie van de sportvrouw in de maatschappij en wat als vrouwelijkheid beschouwd werd. Veel sporten werden ten slotte als niet-vrouwelijk beschouwd, waardoor vrouwen niet mee mochten en konden doen. Het onderzoek dat ik heb gedaan is een deel van het verhaal van de ontwikkeling van de vrouwensport in Nederland. Het is echter van belang dat mijn oorspronkelijke idee wel onderzocht wordt om een complete geschiedenis te vertellen. Geslachtstest voor vrouwelijke atleten vertellen niet alleen veel over de positie van de vrouw in de sport, maar ook over de positie van de vrouw in de samenleving.

In de huidige Nederlandse samenleving zijn mannen- en vrouwensport geen gelijkwaardige entiteiten. De grote ontwikkelingen van de twintigste eeuw ten spijt, heeft de vrouwensport nog altijd een achterstand en die achterstand valt niet zomaar te overbruggen. Met de opkomst van sociale media is er een nieuw medium bij gekomen dat bijdraagt aan de beeldvorming over vrouwensport. De recentelijk spelende discussie over de Zuid-Afrikaanse hardlooper Caster Semenya, die door de internationale atletiekunie World Athletics geschorst werd vanwege een te hoog testosteronniveau, werd voor een groot deel via de

¹²⁵ Elling en Van Ginneken, *Sekse(on)gelijkheid in de sport*.

sociale media gevoerd.¹²⁶ Daar werd vaak vanuit het inferioriteitsdiscours geredeneerd en ook uit de huidige klassieke media is dit discours nog niet verdwenen. Van gelijkheid tussen mannelijke en vrouwelijke sporters is kortom in discours en praktijk nog geen sprake. Gelijkheid tussen mannen- en vrouwensport is iets dat misschien wel nooit bereikt zal worden. Het onderscheid tussen mannen en vrouwen is in onze samenleving immers alom aanwezig. Gelijkwaardigheid daarentegen is een realistisch streven. Vrouwensport moet op zich beoordeeld worden en niet constant vergeleken worden met mannensport. Bij een sportwedstrijd tussen een man en een vrouw zal de vrouw immers vaak aan het kortste eind trekken vanwege een groot fysiek verschil. Om dit klimaat van gelijkwaardigheid te bereiken zal voorgoed afscheid genomen moeten worden van het inferioriteitsdiscours. Alleen dan zal er nooit meer gepleit worden voor een veldverkleining bij het vrouwenvoetbal, gesproken worden over het huishouden als ideale vrouwensport of getwist over de esthetiek van een vrouw op een wielrenfiets.

¹²⁶ Martin Fritz Huber, 'The controversy around Caster Semenya explained' (versie 12 juli 2017), <https://www.outsideonline.com/2198906/caster-semenya-debate> (26 maart 2020).

Literatuurlijst

Primaire bronnen *Delpher*

- Annema, Siebe, 'Positie van vrouw in de sport is zichtbaar gemaakt', *Leeuwarder Courant*, 27 maart 1990.
- Asbroek, Harry ten, 'Mieke zet zichzelf en concurrentie in hemd', *Het Parool*, 2 juli 1984.
- Bal, Rien, 'Atletes liepen grandioos wereldrecord 3 x 800 m', *Het Parool*, 21 augustus 1968.
- Bredasche Courant, 'Vrouwensport en geboortetoename', *Bredasche Courant*, 9 oktober 1929.
- De Telegraaf, 'Dames-hockey', *De Telegraaf*, 8 november 1915.
- De Telegraaf, 'Sobere Europacup-finale ADA', *De Telegraaf*, 27 mei 1986.
- De tijd : dagblad voor Nederland, 'Protest op streepjesbehang', *De tijd : dagblad voor Nederland*, 27 januari 1972.
- De Volkskrant, 'Piet Keizer: "Overall thee, waar we ook spelen"', *De Volkskrant*, 29 april 1971.
- De waarheid, 'In Sittard lukte de aanval', *De waarheid*, 21 augustus 1968.
- De waarheid, 'Sportvrouw is eeuwige tweede', *De waarheid*, 2 februari 1987.
- De waarheid*, 2 februari 1987 pagina 4 en 5.
- Demelinne, Paul, 'Vrouwvriendelijk', *De Volkskrant*, 27 augustus 1983.
- Haagsche post : een Hollands weekblad / onder leiding van S.F. van Oss, 'Vaardigheid der vrouw in sport en spel', *Haagsche post : een Hollands weekblad / onder leiding van S.F. van Oss*, 10 februari 1940.
- Het Parool, 'Piet Keizer: "Overall thee, waar we ook spelen"', *Het Parool*, 29 april 1971.
- Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad, 'Sportkiekjes van ZAMORA', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 18 juni 1963.
- Jonge, Peter de, 'Keizer Karel korfbalt', *NRC Handelsblad*, 18 november 1991.
- Kuipers, Lars, 'Statistische onzin', *Leeuwarder Courant : hoofdblad van Friesland*, 14 januari 1992.
- Leeuwarder Courant : hoofdblad van Friesland, 'Atletes in Drachten', *Leeuwarder Courant : hoofdblad van Friesland*, 30 juni 1973.
- Leeuwarder Courant : hoofdblad van Friesland, 'Piet Keizer: "Overall thee, waar we ook spelen"', *Leeuwarder Courant : hoofdblad van Friesland*, 29 april 1971.
- Nederlands Dagblad, 'Vrouwensport: gratie maakt plaats voor prestatie', *Nederlands dagblad*, 6 juli 1989.
- Nypels, Frans, 'Tamara Garkushina bekroont Russische aanpak vrouwensport', *De tijd : dagblad voor Nederland*, 25 augustus 1967.
- Passier, Karel, 'Opkomst van damesvoetbal kan de afgang van mannenvoetbal betekenen', *De Telegraaf*, 21 maart 1973.
- Peters, Hanneke, 'Emancipatie in de sport kwestie van lange adem', *De Telegraaf*, 25 juni 1986.
- Rotterdamsch Nieuwsblad, 'Binnenland', *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 14 september 1894.
- Rotterdamsch Nieuwsblad, 'Voor dames', *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 21 september 1903.
- Rotterdamsch Nieuwsblad, 'Voor de dames', *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 17 december 1921.
- Slaager, S., 'Waardig gedrag', *Het vrije volk : democratisch-socialistisch dagblad*, 22 februari 1955.
- Smit, Loes, 'mannensport', *Trouw*, 16 juli 1980.
- Suriname : koloniaal nieuws – en advertentieblad, 'Wielrijdsters', *Suriname : koloniaal nieuws – en advertentieblad*, 23 juni 1896.
- Wissen, Hans van, 'Sportbestuur ziet vrouw meer als 'excuustruus'', *De Volkskrant*, 27 juni 1986.
- Wissen, Hans van, 'Verschil', *De Volkskrant*, 5 april 1976.

Secundaire literatuur

- ANP/NU.nl, 'Oranjevrouwen feestelijk gehuldigd in Utrecht' (versie 7 augustus 2017), <https://www.nu.nl/binnenland/4871609/oranjevrouwen-feestelijk-gehuldigd-in-utrecht.html> (19 maart 2020).
- Beuse, Mieke en Marja van Gestel, *Vrouwensport een mannenzaak. Een verkenning van de positie van de vrouw in de sport* (Haarlem 1983).
- Bevir, Mark, 'Foucault, power and institutions', *Political studies* 47 (1999), 345-359.
- Blom, J.C.H., *Burgerlijk en beheerst. Over Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam 1996).
- Bosch, Mineke, 'History and historiography of first-wave feminism in the Netherlands, 1860-1922', in: Sylvia Paletschek en Bianka Pietrow-Ennker, *Women's emancipation movements in the nineteenth century: a european perspective* (Stanford 2004) 53-76.
- Bottenburg, Maarten van, 'Verbreiding en onderscheiding. Enige hoofdlijnen in de sociale geschiedenis van de sport', in: Henk Smal (e.a.), *Nederland in de twintigste eeuw. Een boeiend beeld van een bewogen tijdperk* (Utrecht 1995) 152-173.
- Buuren, Wilfried van, en Peter-Jan Mol, *In het spoor van de sport. Hoofdlijnen uit de Nederlandse sportgeschiedenis* (Haarlem 2000).
- Capranica, Laura, Carlo Minganti, Veronique Billat, Signe Hanghoj, Maria Francesca Piacentini, Elke Cumps en Romain Meeusen, 'Newspaper coverage of women's sports during the 2000 sydney olympic games: belgium denmark, france and italy', *Research quarterly for exercise and sport* 76 (2005) 2, 212-223.
- Couvee, D.H., en Anje H. Boswijk, *Vrouwen vooruit. Op weg naar gelijke rechten* (Den Haag 1962).
- Derks, Marjet, 'Nette vrouwen zweten niet: sportvrouwen van marginalisering naar profilering', in: Martine Prange en Martijn Oosterbaan (red.), *Vrouwenvoetbal in Nederland. Spiegel en katalysator van maatschappelijke verandering* (Utrecht 2017), 37-59.
- Ellemers, J.E., 'Nederland in de jaren zestig en zeventig', *Sociologische gids* 26 (1979) 6, 429-451.
- Elling, Agnes, en Zoë van Ginneken, *Sekse(on)gelijkheid in de sport. Een inventariserende studie naar deelname en waardering* (Utrecht 2016).
- Fairclough, Norman, 'Approaches to discourse analysis', in: James Paul Gee en Michael Handford (red.), *The Routledge handbook of discourse analysis* (New York 2012) 9-20.
- Ferez, Sylvain, 'From women's exclusion to gender institution: a brief history of the sexual categorisation process within sport', *The international journal of the history of sport* 29 (2012) 2, 272-285.
- Foucault, Michel, 'The subject and power', *Critical inquiry* 8 (1982) 4, 777-795.
- Gallagher, Michael, 'Foucault, power and participation', *International journal of children's rights* 16 (2008) 395-406.
- Huber, Martin Fritz, 'The controversy around Caster Semenya explained' (versie 12 juli 2017), <https://www.outsideonline.com/2198906/caster-semenya-debate> (26 maart 2020).
- Koninklijke Nederlandse Atletiekunie, *Jaarverslagen 1950*.
- Meijer, Irene Costera, *Het persoonlijke wordt politiek. Feministische bewustwording in Nederland 1965-1980* (Utrecht 1996).
- Nicholson, Bob, 'The digital turn. Exploring the methodological possibilities of digital newspaper archives', *Media history* 19 (2013) 1, 59-73.
- NOS, 'Het EK is gesprek van de dag: recordaantal kijkers en oranje voorpagina's' (versie 7 augustus 2017), <https://nos.nl/artikel/2186853-het-ek-is-gesprek-van-de-dag-recordaantal-kijkers-en-oranje-voorpagina-s.html> (19 maart 2020).
- NOS, 'Het EK is gesprek van de dag: recordaantal kijkers en oranje voorpagina's' (versie 7 augustus 2017), <https://nos.nl/artikel/2186853-het-ek-is-gesprek-van-de-dag-recordaantal-kijkers-en-oranje-voorpagina-s.html> (19 maart 2020).
- NOS wielrennen, "Geen forse meisjes, maar sportieve verschijningen" (versie 1 juli 2015), <https://nos.nl/artikel/2044554-geen-forse-meisjes-maar-sportieve-verschijningen.html> (19 maart 2020).

- Nooter, Maarten, 'De NOS neemt vrouwen in de sport niet serieus? Nonsens!' (versie 7 juli 2018), <https://www.trouw.nl/opinie/de-nos-neemt-vrouwen-in-de-sport-niet-serieus-nonsens~b6c11b9d/> (19 maart 2020).
- Pieper, Lindsay Parks, *Seks testing. Gender policing in women's sports* (Urbana, Chicago en Springfield 2016).
- Pirinen, Riitta, 'Catching up with men? Finnish newspaper coverage of women's entry into traditionally male sports', *International review for the sociology of sport* 32 (1997) 3, 239-249.
- Prange, Martine, 'NOS-voetbal, waar blijven de vrouwen?' (versie 3 juli 2018), <https://www.trouw.nl/opinie/nos-voetbal-waar-blijven-de-vrouwen~b1b61e5c/> (19 Maart 2020).
- Sens, Angelie, 'Tijdschriften van onder de kankantri en klapperboom. De periodieke pers in Suriname en Nederlands-Indië/Indonesië', *Tijdschrift voor tijdschriftstudies* 28 (2010), 89-107.
- Steendijk-Kuypers, J., *Vrouwen-beweging. Medische en culturele aspecten van vrouwen in de sport, gezien in het kader van de sporthistorie (1880-1928)* (Rotterdam 1999).
- Steendijk-Kuypers, Koos, '5. De entree van vrouwen in de sportwereld', in: Wilfried van Buuren en Peter-Jan Mol, *In het spoor van de sport. Hoofdpijnen uit de Nederlandse sportgeschiedenis* (Haarlem 2000) 81-108.
- Stokvis, R., *De sportwereld. Een sociologische inleiding* (Alphen aan den Rijn 1989).
- Tijssen, N.C., *De jaren zestig herinnerd: over gedeelde idealen uit een linkse periode* (Amsterdam 2012).
- Tijsseling, Anna, 'De tweede feministische golf in Nederland. Een historiografische inleiding', *Leidschrift* 30 (2015) 2, 7-25.
- Vooren, Jurryt van de, *Amsterdam 1928. Het onbekende verhaal van de Nederlandse Olympische Spelen* (Amsterdam 2018).
- Wielenga, Friso, *Nederland in de twintigste eeuw* (Amersfoort 2009).